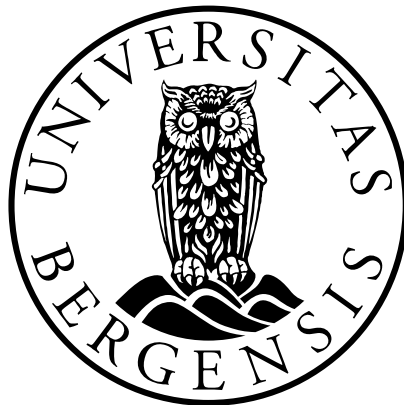

Har hatytringsparagrafen gått fra å verne samfunnet til å verne individet?

– *En analyse av straffeloven § 185*

Kandidatnummer: 29

Antall ord: 14 942

JUS399 Masteroppgave
Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

10. mai 2023

Innholdsfortegnelse

1	Innledning.....	3
1.1	Aktualitet og problemstilling.....	3
1.2	Metode og videre fremstilling	4
2	Ytringsfriheten og dens begrensninger	6
2.1	Overordnet om Grunnloven § 100.....	6
2.2	Straffeloven § 185 som ytringsbegrensning	7
2.2.1	Introduksjon av bestemmelsen.....	7
2.2.2	Overordnede hensyn som ivaretas med § 185.....	7
2.2.3	Objektive og subjektive vilkår i § 185	9
2.2.4	Diskrimineringsgrunnlagene i bokstav a-e.....	12
3	Hatytringsparagrafens opprinnelse og utvikling	14
3.1	Introduksjon.....	14
3.2	Etableringen av § 135 andre ledd i 1961	14
3.3	Etableringen av straffeloven § 135a i 1970	16
3.4	Introduksjonen av vilkåret «i andres nærvær» ved årtusenskiftet	18
3.4.1	Avkriminaliseringen av æreskrenkelser i 2009	20
3.5	Oppsummering av utviklingen utledet fra forarbeider og lovendringer.....	22
4	Riksadvokatens signaler om påtale av hatefulle ytringer.....	23
5	Kan en utvikling fra samfunnsvern til individvern spores i høyesterettspraksis?.....	25
5.1	Introduksjon.....	25
5.2	Analyse av høyesterettspraksis før 2012	25
5.2.1	Lektordommen (Rt. 1977 s. 114)	25
5.2.2	Leserbrevdommen (Rt. 1978 s. 1072).....	26
5.2.3	Løpeseddeldommen (Rt. 1981 s. 1305)	27
5.2.4	Pastordommen (Rt. 1984 s. 1359).....	28
5.2.5	Fredsforstyrrelsesdommen (Rt. 1989 s. 1336)	29
5.2.6	Hvit Valgallianse-dommen (Rt. 1997 s. 1821)	29
5.2.7	Boot Boys-dommen (Rt. 2002 s. 1618).....	31
5.2.8	Vigrid-kjennelsen (Rt. 2007 s. 1807).....	32
5.2.9	Oppsummering av tendensene utledet fra høyesterettspraksis før 2012	33

5.3	Analyse av høyesterettspraksis fra og med 2012.....	35
5.3.1	Dørvaktdommen (Rt. 2012 s. 536).....	35
5.3.2	Krangeldommen (HR-2018-674-A).....	37
5.3.3	Kakerlakkdommen (HR-2020-184-A).....	38
5.3.4	Facebook-dommen (HR-2020-185-A).....	39
5.3.5	Gatekjøkkendommen (HR-2020-2133-A).....	40
5.3.6	Alder-dommen (HR-2022-1707-A).....	40
5.3.7	Kjønnsidentitetsdommen (HR-2022-1843-A).....	41
5.3.8	Oppsummering av tendensene utledet fra høyesterettspraksis etter 2012.....	43
6	Hovedårsaker til dreiningen fra samfunnsvern til individvern.....	45
6.1	Introduksjon.....	45
6.2	Internasjonal kritikk og lovendringen i 2009.....	45
6.3	Nedjusteringen av terskelen for «kvalifisert krenkende» sjikane.....	46
6.4	Økt fokus rettet mot påtale av hatkriminalitet.....	47
6.5	Oppsummering.....	48
7	Avsluttende betraktninger.....	50
	Litteraturliste.....	52

1 Innledning

1.1 Aktualitet og problemstilling

Det strafferettslige vernet mot hatefulle ytringer har lenge vært et velkjent tema på den offentlige dagsorden. Senest i rundskrivet for 2022 påpekte Riksadvokaten at hatytringer rettet mot politikere, samfunnsdebattanter og representanter for ulike minoriteter, fremstår som et økende problem.¹ Enkeltsaker om rasisme og trakassering blir stadig portrettert i media, og på få år har antallet anmeldelser etter straffeloven § 185 akselerert. I 2021 ble det i Oslo politidistrikt registrert 115 anmeldelser knyttet til § 185, mot 15 anmeldelser i 2014.² Før 2014 var det nærmest ingen anmeldelser relatert til denne typen hatkriminalitet.³

Også i Høyesterett har det vært en økning i antallet avgjørelser med grunnlag i § 185. Høsten 2022 ble en mann dømt etter hatytringsparagrafen for å ha sagt «dra tilbake til Somalia så får du det mye bedre, for der får du ikke noe NAV», til en 16 år gammel jente.⁴ Høyesteretts flertall kunne ikke se at ytringen i seg selv var så smakløs at den oversteg terskelen for straffbarhet. Fremsett overfor en voksen ville den også vært lovlig.⁵ Derimot var det jentas unge alder som ble avgjørende for flertallets domfellelse.

Lovanvendelsen i denne dommen har satt fyr på en rettspolitisk debatt om virkeområdet til § 185: Hvor går terskelen for straff og hvilke typetilfeller skal rammes? At denne typen «hverdagsrasisme» og personrettet sjikane blir straffet etter bestemmelsen, er nokså ulikt det som var formålet da hatytringsparagrafen først ble etablert på 1960-tallet. Innføringen av bestemmelsen var opprinnelig et tiltak for å forhindre at etterkrigstidens oppblomstring av antisemittisme og nynazisme skulle få fotfeste blant befolkningen.⁶ Formålet var altså et styrket samfunnsvern, der storsamfunnet skulle beskyttes mot risikoen for å adoptere hatefulle holdninger mot bestemte minoritetsgrupper.

Ifølge jussprofessor Anine Kierulf, har rettspraksis de siste årene fått et annet preg: I dag er det oftest den direkte personsjikanen som blir straffet etter § 185, og den ovennevnte dommen

¹ Riksadvokaten (2022) s. 11.

² Hansen (2022) s. 19 og Nadim og Fladmoe (2016) s. 20.

³ Nadim og Fladmoe (2016) s. 20.

⁴ Se HR-2022-1707-A.

⁵ HR-2022-1707-A (avsnitt 30).

⁶ Ot.prp. nr. 45 (1960-61) s. 2.

er bare ett av eksemplene på dette.⁷ Også Ytringsfrihetskommisjonen har omtalt en slik utvikling, og i en utredning fra 2022 ble det uttrykt bekymring for at de «farligste» ytringene med størst påvirkningskraft ikke lenger blir straffet.⁸ Med dette gir både Kierulf og kommisjonen uttrykk for at det over tid har skjedd en utvidelse av virkeområdet til § 185, der individvernet og personlige krenkelsesopplevelser – på linje med samfunnsvernet – har blitt en legitim begrunnelse for å straffe hatytringer.

I kjølvannet av den nevnte høyesterettsavgjørelsen, etterlyser Kierulf at lovgiver kommer på banen for å avklare hva slags nedslagsfelt det er ønskelig at § 185 skal ha. Skal den verne samfunnet mot det hat disse ytringene kan foranledige hos andre, eller skal den verne individrepresentanter for utsatte grupper mot direkte personsjikaner?⁹ Kierulf ber samtidig lovgiver ta stilling til om glidningen fra samfunnsvern til individvern er en ønsket utvikling.¹⁰

I denne avhandlingen tas det sikte på å gjennomgå rettskildene, herunder særlig høyesterettspraksis, for å teste denne tesen: Har hatytringsparagrafen i straffeloven § 185 gått fra å verne samfunnet til å verne individet?

1.2 Metode og videre fremstilling

Avhandlingen består av syv overordnede kapitler, der hovedfokus ligger på rettsdogmatiske vurderinger knyttet til hatytringsparagrafen – dens virkeområde og hvilke interesser den beskytter.

For å ramme hatytringsparagrafen inn i et mer helhetlig rettskildebilde, velger jeg i kapittel 2 å presentere ytringsfriheten i Grunnloven § 100 som et rettslig utgangspunkt. Deretter foretas en kort gjennomgang av objektive og subjektive vilkår i straffeloven § 185, med sikte på å gi et overordnet inntrykk av bestemmelsens innhold. De av vilkårene som er av særlig relevans for å belyse problemstillingen, vil bli drøftet opp mot denne i avhandlingens hoveddel.

I kapittel 3 innledes hoveddelen med en gjennomgang av bestemmelsens historiske opprinnelse. Lovforarbeider vil benyttes som kilder for å identifisere hvilke interesser som lovgiver har ønsket å beskytte med hatytringsparagrafen. Deretter vil jeg i kapittel 4 løfte

⁷ Kierulf (2022) s. 11.

⁸ NOU 2022: 9 s. 206.

⁹ Kierulf (2022) s. 10-11.

¹⁰ Ibid s. 13.

frem Riksadvokatens rundskriv til politi- og påtalemyndighet for å undersøke om det kan spores en dreining fra samfunnsvern til individvern i straffesaksprioriteringen.

I kapittel 5 vil jeg foreta deskriptive analyser av høyesterettsrettspraksis fra paragrafens opprinnelse og frem til i dag, for å avdekke om det i lovanvendelsen kan spores en utvikling mot økt individvern. Av hensyn til ordgrensen avgrenses det mot underrettspraksis på feltet.

Til slutt vil jeg oppsummere og konkludere på hvorvidt disse kildene kan påvise en eventuell dreining fra samfunnsvern til individvern. Jeg vil også trekke frem faktorer jeg mener kan ha vært sentrale for en slik utvikling. Avslutningsvis vil jeg presentere noen rettspolitiske betraktninger til problemstillingen og til de funn jeg har gjort gjennom arbeidet med avhandlingen.

2 Ytringsfriheten og dens begrensninger

2.1 Overordnet om Grunnloven § 100

For å kunne foreta en nyansert analyse av hatytringsparagrafen og dens virkeområde, blir Grunnloven § 100 om ytringsfrihet et viktig utgangspunkt. Dette fordi en kriminalisering av ytringer vil innebære en innskrenking av retten til å ytre seg fritt.

Det fremgår av Grunnloven § 100 første ledd at «ytringsfrihet bør finne sted». Det er sikker rett, knesatt gjennom forarbeider og rettspraksis, at ordlyden «bør» må tolkes som «skal».¹¹ Grunnloven er lex superior, og vil ved motstrid gå foran rettsregler av lavere rang.

Ytringsfriheten nyter følgelig et solid vern i rettsstaten Norge. Begrunnelsen for vernet er at ytringsfriheten er definerende for individers autonomi og frie meningsdannelse, og at den utgjør en forutsetning for alminnelig sannhetssøken og for et reelt og fungerende demokrati.¹² Et fritt ytringsrom hvor et mangfold av meninger brytes mot hverandre, skal bidra til å sikre disse prosessene.

Ytringsfriheten er likevel ikke absolutt. Etter bestemmelsens andre ledd kan man «holdes rettslig ansvarlig» for sine ytringer dersom disse «ikke lar seg forsvare holdt opp mot ytringsfrihetens begrunnelse [...]». En slik begrensning i ytringsfriheten må i tillegg være «foreskrevet i lov».¹³

Ordlyden angir en forholdsmessighetsvurdering, der hensynene bak det lovfestede inngrepet i ytringsfriheten, må avveies mot formålet om å sikre sannhetssøken, demokrati og individets frie meningsdannelse. Når inngrep i ytringsfriheten tillates, skyldes det altså at det er samfunnsverdier eller andre grunnleggende rettigheter som gjør seg gjeldende ved siden av ytringsfriheten, og som i det konkrete tilfellet anses mer beskyttelsesverdige.

¹¹ Se f.eks. NOU 1999: 27 s. 240.

¹² Lov 17. mai 1814 (Grunnloven) § 100 andre ledd.

¹³ Ibid.

2.2 Straffeloven § 185 som ytringsbegrensning

2.2.1 Introduksjon av bestemmelsen

Vernet mot hatefulle ytringer i straffeloven § 185 er et eksempel på en ytringsbegrensning som i noen tilfeller kan forsvare inngrep i ytringsfriheten. Inngrepsmuligheten er derfor «foreskrevet i lov», slik Grunnloven § 100 andre ledd krever.

Lovteksten i § 185 lyder som følger:

Med bot eller fengsel inntil 3 år straffes den som forsettlig eller grovt uaktsomt offentlig setter frem en diskriminerende eller hatefull ytring. Som ytring regnes også bruk av symboler. Den som i andres nærvær forsettlig eller grovt uaktsomt fremsetter en slik ytring overfor en som rammes av denne, jf. annet ledd, straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.

Med diskriminerende eller hatefull ytring menes det å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen på grunn av deres

a. hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse,

b. religion eller livssyn,

c. seksuelle orientering,

d. kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk, eller

e. nedsatte funksjonsevne¹⁴

2.2.2 Overordnede hensyn som ivaretas med § 185

For at straffeloven § 185 skal forsvare en innskrenking av ytringsfriheten, kreves det som nevnt at det foreligger hensyn som i et konkret tilfelle veier tyngre enn de som beskyttes etter Grunnloven § 100. Det kan tenkes i alle fall fire sentrale hensyn som ivaretas gjennom en kriminalisering av hatefulle ytringer. Disse interessene vil kort introduseres i dette kapitlet, ettersom de blir benyttet som analyseverktøy gjennom resten av avhandlingen.

Hatytringsparagrafen befinner seg i straffelovens kapittel 20 om vern av den offentlige ro, orden og sikkerhet. Plasseringen sier noe om hvilke interesser som lovgiver har tatt sikte på å ivareta med straffebudet. Når bestemmelsene i dette kapitlet skal ivareta «offentlige»

¹⁴ Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven) § 185.

forhold, vil målet være samfunnsvern. Følgelig vil et sentralt formål med § 185 være å motvirke det hat som kan oppstå i storsamfunnet, mot en minoritet, som følge av hatefulle ytringer. Satt på spissen kan man si at offentlig spredning av hat mot minoritetsgrupper vil kunne true en fredelig sameksistens – og dermed skape en offentlig uorden.

Ettersom det er hatytringer rettet mot spesifikke minoritetsgrupper som kriminaliseres, vil straffebudet også ha en side mot minoritetsvernet. Hatytringer som rammer en gruppeidentitet eller en gruppetilhørighet, vil naturligvis være egnet for å spre frykt og utrygghet i hele gruppen. En del av dette minoritetsvernet vil i tillegg være symbolsk, fordi diskrimineringsgrunnlagene i § 185 uttrykker storsamfunnets anerkjennelse av visse utsatte grupper. Denne holdningsskapende effekten kan følgelig virke inn både på samfunnsnivå og gruppenivå, noe som illustrerer at disse hensynene glir noe inn i hverandre.

Videre vil det også for enkeltindividene som tilhører disse gruppene kunne oppleves svært belastende å bli utsatt for hatefulle ytringer. En kriminalisering av denne typen ytringer vil derfor kunne bidra til å beskytte enkeltindivider mot den mer personlige opplevelse av psykisk integritetskrenkelse som kan oppstå som følge av hat og hets.

Endelig kan det påpekes at ytringsfrihet og kriminalisering av hatytringer ikke ubetinget står i et motsetningsforhold. Både sannhetssøken og demokrati fordrer et mangfold av ulike stemmer – også stemmene til representanter fra utsatte minoritetsgrupper. Den europeiske menneskerettskonvensjonen, som er inkorporert i norsk rett gjennom menneskerettsloven, pålegger Norge å «sikre» alle rettigheter som fremgår av konvensjonen.¹⁵ Denne sikringsplikten gjelder både overfor storsamfunnet og minoritetene. Dersom mennesker i utsatte grupper opplever utrygghet ved å uttrykke seg offentlig, typisk fordi de enten har blitt eller risikerer å bli utsatt for hat, kan dette skape barrierer mot deltakelse i det offentlige ordskiftet. Følgelig kan det å kriminalisere hatytringer være en metode for å «sikre» ytringsfriheten – og ytringssikkerheten – til sårbare minoritetsgrupper.

¹⁵ Jf. Den europeiske menneskerettighetskonvensjon art. 1, jf. art 10.

2.2.3 Objektive og subjektive vilkår i § 185

I det følgende gis en kort gjennomgang av innholdet i vilkårene etter straffeloven § 185, med formål om å etablere en overordnet forståelse av hva som kreves for straffansvar etter bestemmelsen.

«Diskriminerende eller hatefull ytring»

For at bestemmelsen skal komme til anvendelse, må det først og fremst være fremsatt en «ytring». Ordlyden tilsier et budskap som formidles eller uttrykkes, vanligvis gjennom språk eller tekst. Også symboler omfattes, jf. første ledd andre setning. Et symbol vil typisk være et tegn med en bakenforliggende mening. I forarbeidene angis hakekors og Hitler-hilsen som eksempler.¹⁶

Når det videre kreves at den fremsatte ytringen er «diskriminerende eller hatefull», defineres dette i andre ledd som «å true eller forhåne noen, eller fremme hat, forfølgelse eller ringeakt overfor noen» basert på at den eller de er representanter for en eller flere av minoritetsgruppene som angis i bokstav a-e.

Alternativet om «å true [...] noen» kan tolkes som at ytringen blir fremsatt på en måte som oppleves skremmende, og som er egnet for å fremkalle alvorlig frykt.¹⁷ Ordet «forhåne» kan forstås som fornædrende harselering eller ydmykelse. Videre vil det å «fremme hat» kunne tolkes som at det gis uttrykk for avsmak. Vanligvis vil uttrykket «å fremme» også inkludere fysiske handlinger, men ettersom ordet her benyttes i sammenheng med «ytring», vil det naturlige være at avsmaken kommer til uttrykk gjennom språk eller tekst. Alternativet om «forfølgelse» kan tilsi iaktakelse eller en form for trakassering. Ordet «ringeakt» er lite intuitivt og benyttes sjeldent i moderne norsk. I denne sammenheng kan det muligens forstås som en alvorlig fornærmelse eller nedvurdering av noen.

Alle disse begrepene for hva som kan utgjøre en diskriminerende eller hatefull ytring, sier noe om hvordan de vernede minoritetene blir behandlet. Dette underbygges av at det er «noen» som må bli utsatt for denne behandlingen, fordi ordet gir anvisninger om en bestemt person

¹⁶ Ot.prp. nr. 109 (2001-2002) s. 62.

¹⁷ Jf. Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven) § 263.

eller en nærmere avgrenset gruppe. Denne delen av bestemmelsen fremstår følgelig som et uttrykk for selve minoritetsvernet.

Selv om en ytring etter ordlyden kan betegnes som diskriminerende eller hatefull, har det gjennom høyesterettspraksis blitt etablert en regel om at det bare er de «kvalifisert krenkende» ytringene som rammes av bestemmelsen.¹⁸ Høyesterett har kommet med flere eksempler på hva som skal til for å overstige denne terskelen: For eksempel kan ytringen innebære en «grov nedvurdering av menneskeverdet» til vernede grupper eller til representanter for disse gruppene,¹⁹ eller utgjøre en «oppfordring eller tilslutning til integritetskrenkelser» mot disse.²⁰

Begrunnelsen for å etablere en slik terskel, har vært at hatytringsparagrafen må tolkes innskrenkende av hensyn til ytringsfriheten.²¹ Dette som følge av at offentlig fremsatte ytringer typisk vil befinne seg i kjerneområdet for vernet etter Grunnloven § 100. Når grunnlovsvernet blir såpass tungtveiende, kan kvalifisert krenkende-terskelen synes å være etablert med grunnlag i et samfunnsvern hensyn. Hvordan dette kravet gjør seg gjeldende ved ytringer fremsatt overfor enkeltindivider i mer private sammenhenger, vil jeg komme tilbake til i kapittel 5.3 og 7.

Ytringer fremsatt «offentlig»

I straffeloven av 2005 har offentlighetsvilkåret en egen legaldefinisjon i § 10 andre ledd. Her fremgår det at ytringen er offentlig når den er fremsatt «i nærvær av et større antall personer» eller hvis den er fremsatt «på en måte som gjør den egnet til å nå et større antall personer». Følgelig er det ikke et krav om at budskapet faktisk blir mottatt av en større krets – det er tilstrekkelig at ytringen var «egnet» til det. Alternativet om egnethet er i tillegg medienøytralt, slik at både fysiske steder og digitale medieplattformer omfattes.²² For at den aktuelle gruppen skal utgjøre «et større antall», er det både i forarbeidene og rettspraksis blitt konstatert at det normalt kreves mellom 20-30 personer.²³

¹⁸ Ot.prp. nr. 29 (1980–1981) s. 13, med henvisning til Rt. 1977 s. 114 og Rt. 1978 s. 1072.

¹⁹ Se bl.a. Rt. 2007 s. 1807 (avsnitt 33).

²⁰ Se bl.a. Rt. 1997 s. 1821, Rt. 2002 s. 1618, Rt. 2012 s. 536 og HR-2018-674-A.

²¹ Jf. bl.a. Rt. 1978 s. 1072 (s. 1076) og Rt. 2002 s. 1618 (s. 1624).

²² Ot.prp. nr. 90 (2003–2004) s. 164.

²³ Ibid s. 409.

Når straffebudet i § 185 rammer ytringer fremsatt «offentlig», tilsier dette at det er de offentlige interessene som skal beskyttes. Altså er det allmennheten som skal vernes mot det hatefulle budskapet, og vilkåret fremstår som begrunnet med samfunnsvern.

Ytringer fremsatt «i andres nærvær [...] overfor en som rammes av denne»

Vilkåret ble tilføyd bestemmelsen i 2009, og bakgrunnen for lovendringen vil bli gjennomgått i kapittel 3.4. Ordlyden tilsier at ytringen må være fremsatt direkte overfor den fornærmede, med minst én annen person til stede. Dette utelater ytringer fremsatt på tomannshånd. Kravet til «nærvær» vil etter en alminnelig forståelse innebære en fysisk tilstedeværelse, slik at det avgrenses mot ytringer fremsatt digitalt. Det kan ikke utledes av ordlyden at den utenforstående faktisk må ha oppfattet ytringen, men det fremstår som tilstrekkelig at vedkommende var i nærheten. Når vilkåret står som alternativ til «offentlig», der handlingen vil innebære en spredning eller spredningsfare, er det grunn til å anta at personen må ha oppholdt seg såpass nærme at det objektivt sett ville vært mulig å få med seg innholdet.

Vilkåret muliggjør med andre ord å ramme ytringer fremsatt i private og halvoffentlige sammenhenger, overfor representanter fra de vernede minoritetsgruppene. Dette tilsier en begrunnelse i individvern.

Skyldkravet

Skyldkravet i § 185 er forsett, jf. § 22, eller grov uaktsomhet, jf. § 23 andre ledd. Forsettlig hatytringer vil typisk være fremsatt med hensikt om å krenke noen på en måte som man visste ville stride med straffelovgivningen, jf. § 22 bokstav a, eller med bevissthet om at ytringen mest sannsynlig ville være straffbar, jf. bokstav b. Forsettet må dekke alle vilkår i § 185, jf. dekningsprinsippet i § 22 første ledd.

Har ytreren handlet uten forsett, kan ytringen likevel rammes av § 185 dersom vedkommende har opptrådt på en svært klanderverdig måte, og som gjør det rimelig å reagere med straff, jf. § 23 andre ledd. Uaktsomme hatytringer knytter seg altså mer til selve atferden, enn til ytrerenes tankeprosess i gjerningsøyeblikket.

2.2.4 Diskrimineringsgrunnlagene i bokstav a-e

a) hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse

Med «hudfarge» siktes det typisk til negative og rasistiske karakteristikk rettet mot mennesker med en annen hudfarge enn hvit, for eksempel mørkhudede. Med alternativene om nasjonalitet og etnisitet, vil ordlyden rekke videre til også å omfatte andre særtrekk ved en gruppe. For eksempel vil hat rettet mot samer kunne omfattes, selv om mange samiske personer er hvite.

b) religion eller livssyn

Ordet «religion» omfatter alle former for religiøs overbevisning, mens «livssyn» i tillegg rammer sekulære overbevisninger som ikke behøver noen tilknytning til gudstro.

c) seksuelle orientering

Ordlyden kan gi inntrykk av at alle legninger er vernet etter bestemmelsen. Ifølge forarbeidene må ordlyden tolkes innskrenkende på dette punkt, ettersom heterofile ikke har behov for det strafferettslige vernet bestemmelsen gir.²⁴ Alternativet etablerer med andre ord et vern for at alle seksuelle orienteringer som bryter med den heterofile normen.

d) kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk

Med kjønnsidentitet siktes det til hva slags kjønn man identifiserer seg som – uavhengig av biologisk kjønn. Kjønnsuttrykk sier noe om hvordan man gjennom utseende eller handling kommuniserer sin kjønnsidentitet – enten bevisst eller ubevisst. Uttrykksmåten vil ofte være sosialt og kulturelt betinget av hvilke faktorer som stereotypisk knyttes opp mot ulike kjønnskategorier. Vilkåret vil typisk omfatte transpersoner og andre med en kjønnsidentitet eller et kjønnsuttrykk som bryter med omgivelsenes forventninger.

e) nedsatte funksjonsevne

Ordlyden tilsier at alle kroppslige funksjoner omfattes, og at disse må være svekket eller skadet. Det kan for eksempel være tale om fysiske og sanselige funksjoner som svekket bevegelse eller syn, psykiske funksjoner som er svekket på en måte som for eksempel kan

²⁴ Prop. 66 L (2019-2020) s. 154.

oppfylle kravene til ulike former for psykiske lidelser, eller nedsatte kognitive funksjoner som reduserer evnen til ulike mentale prosesser som for eksempel språk, hukommelse og informasjonsbearbeidelse.

3 Hatytringsparagrafens opprinnelse og utvikling

3.1 Introduksjon

For å undersøke om det har skjedd en endring i virkeområdet til hatytringsparagrafen, er det nødvendig å se på historien som ligger bak etableringen av bestemmelsen. Den har vært gjenstand for en rekke lovendringer de siste 60 årene, så forarbeidene vil derfor være sentrale rettskilder for å identifisere en eventuell utvikling i interessevernet.

3.2 Etableringen av § 135 andre ledd i 1961

Rasisme og antisemittisme har eksistert til alle tider, men særlig andre verdenskrig representerer den systematiske forfølgelsen av jøder som minoritetsgruppe. Mer enn seks millioner jødiske menneskeliv gikk tapt til Holocaust i løpet av få år. Til tross for nazismens nederlag i 1945, ble den tyske nasjonalsosialismen forsøkt videreført gjennom høyreekstreme bevegelser også i etterkrigstiden.²⁵ På 1950-tallet gikk derfor startskuddet for det som etter hvert er blitt betegnet som nynazismen.

Et viktig tidsskille oppsto på julaften i 1959, da en synagoge i Köln i datidens Vest-Tyskland ble dekket av maling og fikk påtegnet hakekors. De påfølgende dagene ble flere av synagogene i området utsatt for det samme, før hendelsene spredte seg til Øst-Tyskland, Paris, London og New York.²⁶ «Hakekorsepidemien» ble tilnavnet på bølgen av antisemittistiske handlinger og demonstrasjoner som i 1960 skylte over store deler av Europa. Også Norge ble påvirket. I Oslo fikk en jødisk fabrikkeier et trusselbrev etter at et hakekors var blitt innskåret i fabrikkens inngangsdør.²⁷ Byens synagoge ble tilgriset og gravstøtter på den jødiske gravlunden ble veltet.²⁸ I Stavanger ble håndskrevne plakater med antijødiske slagord og trusler slått opp på flere steder, og både i Stavanger, Oslo og Drammen ble hus som tilhørte

²⁵ Mendelsohn (1987) s. 344 flg.

²⁶ Loeffler (2014).

²⁷ Mendelsohn (1987) s. 366.

²⁸ Ibid.

jøder påført hakekors og inskripsjoner.²⁹ Sjikane og trusler rettet mot jøder ble et gjentakende problem, og justisdepartementet omtalte bevegelsen som «smittsom».³⁰

Utviklingen skapte sterke reaksjoner både blant folket og i pressen, og i 1961 erkjente justisdepartementet at det forelå svakheter ved det strafferettslige vernet av minoriteter i Norge.³¹ Bestemmelsene om æreskrenkelser ville riktignok kunne anvendes ved tilfeller av personlige fornærmelser, men ikke ved fornærmelser eller uriktige beskyldninger fremsatt mot en mer ubestemt gruppe – for eksempel mot jøder i sin alminnelighet.

Straffebestemmelser mot opphissing til rasehat eksisterte både i Sverige og i Danmark, og med inspirasjon fra våre naboland ønsket departementet å etablere en lignende bestemmelse i norsk rett.³² Lovforslaget som så ble vedtatt, innebar en opprettelse av et annet ledd i den allerede eksisterende § 135 om forstyrrelse av den alminnelige fred. Første ledd dreide seg primært om opphissing til hat og offentlige opptøyer mot myndighetene eller mellom deler av befolkningen, mens andre ledd fikk følgende lovtekst:

*På samme måte straffes den som offentlig forhåner eller opphisser til hat eller ringeakt mot en folkegruppe som karakteriseres ved en bestemt trosbekjennelse, avstamning eller opprinnelse for øvrig, eller som truer en slik folkegruppe eller som sprer falske beskyldninger mot den.*³³

Ifølge departementet kunne en slik innføring begrunnes prinsipielt, da den «markerer samfunnets fordømmelse» av rasehat mot særlig sårbare folkegrupper.³⁴ Straffebudet ble i tillegg ansett som betydningsfullt dersom organisert antisemittisme skulle få fotfeste i Norge, slik man hadde sett tendenser til for eksempel i Sverige.³⁵ Det skulle med andre ord etableres en kollektiv innsats mot de holdninger departementet anså som «smittsomme», og som uten imøtegåelse ville risikere å lede storsamfunnet til utfrysning og undertrykkelse av sårbare minoritetsgrupper. Satt på spissen var lovendringen et rettslig tiltak som skulle forbygge mot en ny Holocaust.

Innføringen av det strafferettslige vernet mot rasehat kunne riktignok fremstå som et tiltak for å beskytte *minoritetene* som ble omfattet, men departementets begrunnelse tilsier derimot at

²⁹ Mendelsohn (1987) s. 366.

³⁰ Ot.prp. nr. 45 (1960-61) s. 1.

³¹ Ibid.

³² Ibid s. 2.

³³ Lov 9. juni 1961 nr. 8 (endringslov til straffeloven 1902).

³⁴ Ot.prp. nr. 45 (1960-61) s. 2.

³⁵ Ibid.

det var *samfunnet* som primært skulle beskyttes mot dette hatet. Litt overdrevet kan man si at siktemålet ikke var å verne den enkelte jøde mot nazister, men å verne det norske storsamfunnet mot å *bli* nazister. Dette underbygges av bestemmelsens plassering i straffelovens kapittel om «Forbrydelser mod den almindelige Orden og Fred».³⁶ I den nye straffeloven av 2005 har tilsvarende kapittel fått tittelen «vern av «den offentlige ro, orden og sikkerhet», og prinsippet er fremdeles det samme: Disse bestemmelsene har som formål å beskytte samfunnsinteresser.

En slik begrunnelse i samfunnsvernet illustreres ytterligere av vilkåret om at det var «offentlig» forhåning og opphisselse til rasehat som ble kriminalisert. Ved etableringen av § 135 andre ledd understreket justisdepartementet at fornærmelser og trusler mot private, samt ytringer i private samtaler, ikke skulle omfattes av bestemmelsen.³⁷ Slike individkrenkelser skulle påtales etter andre straffebud.

Kravet til offentlig fremsettelse hang antageligvis sammen med at det vanskelig kan oppnås tilslutning til rasehat på samfunnsnivå dersom hatet ytres i private omgivelser. Nynazister som diskuterer jødeutryddelse rundt et middagsbord, vil naturligvis være langt unna rekkevidde for å øve innflytelse på storsamfunnet, sammenlignet med nynazister som fremsetter det samme budskapet i en offentlig demonstrasjon. Det var altså samfunnssikkerheten, og ikke enkeltindividene som tilhørte folkegruppene, som opprinnelig skulle ivaretas ved kriminaliseringen av hatytringer.

3.3 Etableringen av straffeloven § 135a i 1970

Også på internasjonalt nivå ble det etter hvert utviklet tiltak for å styrke vernet mot rasehat. I 1965 ble en internasjonal konvensjon om avskaffelse av alle former for rasediskriminering enstemmig vedtatt i FNs generalforsamling, og i 1970 ble denne ratifisert av Norge. Den eksisterende straffeloven § 135 andre ledd ble imidlertid ikke ansett for å være en tilstrekkelig oppfyllelse av konvensjonsforpliktelsen.³⁸ Det ble derfor besluttet å erstatte denne med en ny § 135a, som med følgende lovtekst tok sikte på å utvide minoritetsvernet:

Med bøter eller fengsel inntil 2 år straffes den som ved uttalelse eller annen meddelelse som framsettes offentlig eller på annen måte spres blant allmennheten,

³⁶ Lov 22. mai 1902 nr. 10 (Almindelig borgerlig Straffelov) kapittel 13.

³⁷ Ot.prp. nr. 45 (1960-61) s. 2.

³⁸ Ot.prp. nr. 48 (1969-70) s. 4.

*truer, forhåner eller utsetter for hat, forfølgelse eller ringeakt en person eller gruppe av personer på grunn av deres trosbekjennelse, rase, hudfarge eller nasjonale eller etniske opprinnelse.*³⁹

Utvidelsen av minoritetsvernet kan spores i flere av endringene som ble gjort ved innføringen av § 135a. Én ting er tilføyselsen av rase, hudfarge og etnisitet som diskrimineringsgrunnlag, noe som for øvrig resulterte i tilnavnet «rasismeparagrafen». Mer interessant er det derimot at bestemmelsen nå skulle beskytte «en person eller en gruppe av personer», fremfor «en folkegruppe». Kontrasten mellom «en person» og «en folkegruppe» er stor, og endringen kan umiddelbart fremstå som drevet av en individvernstanke.

Samtidig påpekte justiskomiteén i sin innstilling at utgangspunktet ved fornærmelser og trusler mot enkeltpersoner, ville være å falle tilbake på andre straffebestemmelser – for eksempel forbudet mot æreskrenkelser.⁴⁰ Det samme hadde også justisdepartementet understreket i proposisjonen som innstillingen baserte seg på:

*Den foreslåtte bestemmelse – i likhet med den nåværende bestemmelse i strl. § 135 annet ledd – tar ikke sikte på å ramme fornærmelser, trusler m.m. mot enkeltpersoner. Det er her tale om forbrytelser mot den alminnelige orden og fred.*⁴¹

Når komiteén likevel besluttet å inkludere hat rettet mot enkeltpersoner i ordlyden, var det begrunnet med at «handlingene som straffebestemmelsen tar sikte på å ramme er av samme karakter enten de forvoldes mot enkeltpersoner eller grupper».⁴² Uttalelsen gir inntrykk av at det var offerets *funksjon* som var viktig: Den aktuelle personen eller gruppen utgjorde et middel for å nå ut til offentligheten med budskapet. Så lenge den hatefulle eller truende uttalelsen var rasistisk motivert, ville det avgjørende være om den ble fremsatt på en måte som utfordret de interessene man med § 135a ønsket å verne – nemlig «den alminnelige orden og fred». Følgelig var formålet fremdeles å forhindre at allmennheten skulle adoptere ytrerens holdninger til minoriteten som den utsatte gruppen eller enkeltpersonen representerte.

En annen sentral endring som ble gjort i lovteksten, var å supplere offentlighetsvilkåret med et alternativ om rasehat som «på annen måte spres blant allmennheten». Ifølge forarbeidene

³⁹ Lov 5. juni 1970 nr. 34 (endringslov til straffeloven 1902).

⁴⁰ Innst. O. nr. 42 (1969-1970) s. 72.

⁴¹ Ot.prp. nr. 48 (1969-1970) s. 18.

⁴² Innst. O. nr. 42 (1969-1970) s. 72.

ble dette gjort for å sikre at § 135a skulle ramme det rasediskrimineringskonvensjonen omtalte som «all spredning av ideer om raseoverlegenhet eller rasehat»:

Når det i konvensjonen heter «all spredning (dissemination)» av idéer osv. synes det å måtte antas at det bare siktes til spredning blant allmennheten, ikke til alle uttalelser som faller i et begrenset privat selskap e.lign. Men den foreslåtte bestemmelse vil også kunne ramme det forhold at muntlige uttalelser eller meddelelser gis til personer enkeltvis, når dette finner sted i en slik utstrekning at det med forsett faktisk blir en spredning blant allmennheten, eller når hensikten er å medvirke til at den skal bli spredt blant allmennheten.⁴³

Spredningsvilkåret skilte seg følgelig fra offentlighetsvilkåret ved at den hatefulle uttalelsen ikke behøvde å være fremsatt blant allmennheten: Det var tilstrekkelig at *konsekvensen* av meddelelsen var en spredning blant allmennheten. Ergo ville også uttalelser gitt til personer enkeltvis være omfattet, så lenge budskapet faktisk endte opp i det offentlige.⁴⁴ På denne måten ble det også med spredningsvilkåret, i likhet med det ovennevnte «person»-vilkåret, etablert et formelt individvern i § 135a. Riktignok var det også her uvesentlig om uttalelsen var rettet mot et enkeltindivid eller mot en gruppe, noe som tilsier at selve *formålet* med endringen ikke var å styrke individvernet.

Oppsummert kan man si at etableringen av § 135a i 1970 bekreftet samfunnsvernet som den sentrale interessen bestemmelsen skulle beskytte. Formelt sett ble individvernet noe styrket, men begrunnelsen var fremdeles å hindre spredning av hatpropaganda i samfunnet.

3.4 Introduksjonen av vilkåret «i andres nærvær» ved årtusenskiftet

Ved årtusenskiftet ble hatytringsparagrafen gjenstand for hyppig debatt, og lovteksten ble endret i flere omganger. En viktig bakgrunn for denne endringsprosessen, var lovarbeidet frem mot revisjonen av Grunnloven § 100 i 2004.

Ytringsfrihetskommisjonen påpekte i sin utredning at «hatefulle ytringer representerer et av de vanskeligste og mest kontroversielle områder i forbindelse med ytringsfrihetens grenser», og foreslo en revisjon også av straffeloven § 135a.⁴⁵ Kommisjonen mente man gikk for langt i

⁴³ Ot.prp. nr. 48 (1960-70) s. 9, jf. Harbek-utredningen (1969) s. 24.

⁴⁴ Ot.prp. nr. 48 (1960-70) s. 9.

⁴⁵ NOU 1999: 27 s. 203.

å verne mot hatytringer, blant annet fordi det norske vernet strakk seg lengre enn minimumsvernet som var pålagt etter internasjonale forpliktelser. Når kommisjonen samtidig vurderte at dette utvidede norske vernet medførte et svakere ytringsfrihetsvern, ble det fremsatt flere endringsforslag med sikte på å innskrenke virkeområdet til § 135a.⁴⁶ Endringsforslagene knyttet seg i hovedsak til hvilke diskrimineringsgrunnlag som skulle gjelde, og ikke til bestemmelsens virkeområde for øvrig.

Kort tid etter ble det nedsatt et nytt utvalg som skulle uttale seg om § 135a, men denne gang i forbindelse med lovarbeidet til den nye diskrimineringsloven av 2005. Det såkalte Holgersen-utvalget var uenig med Ytringsfrihetskommisjonen på flere punkter, og gikk snarere inn for en utvidelse av hatytringsparagrafens virkeområde. Utvalget anbefalte å kriminalisere enhver grovt diskriminerende ytring fremsatt «i andres nærvær».⁴⁷ Dersom et slikt vilkår ble innført, ville diskrimineringsvernet bli utvidet til også å gjelde i private og halvoffentlige sammenhenger. Om formålet med en slik endring, uttalte Holgersen-utvalget følgende:

*Utvalget kan ikke se at stedet der slike ytringer blir fremsatt på bør få avgjørende betydning for straffbarheten, når de først er så grove som det ifølge praksis kreves etter loven. Inntreir virkningene, vil de kunne **slå like hardt imot offeret** i private som i offentlige forhold. Grove rasistiske verbale angrep på en privat sammenkomst med 5-6 tilstedeværende vil eksempelvis kunne **oppfattes like truende** som utsagn som fremsettes på en offentlig plass eller i nærvær av en større gruppe.⁴⁸ (min utheving)*

Resonnementet viser at utvalget ikke ønsket å skille mellom hatytringer fremsatt i den private og i den offentlige sfære: Enkeltindividet burde vernes mot hatytringer på lik linje med storsamfunnet. Dette var første gang i en forarbeidsuttalelse knyttet til § 135a, at individvernet eksplisitt ble brukt som begrunnelse for kriminalisering av hatefulle ytringer.

Da justisdepartementet i 2004 skulle avgi sin stortingsmelding om endringen av Grunnloven § 100, ble både Ytringsfrihetskommisjonens- og Holgersen-utvalgets uttalelser vurdert.

Departementet konkluderte med at den nye grunnlovsbestemmelsen måtte gi rom for en skjerpelse av vernet mot hatefulle ytringer i straffeloven § 135a.⁴⁹

Ytringsfrihetskommisjonens forslag om å innskrenke vernet, ble derfor ikke tatt til følge. Det ble samtidig understreket at bestemmelsen fremdeles måtte bygge på et skille mellom ytringer

⁴⁶ NOU 1999: 27 s. 207.

⁴⁷ NOU 2002: 12 punkt 11.3.2 og 11.3.4.

⁴⁸ Ibid punkt 11.3.2.

⁴⁹ St.meld. nr. 26 (2003-2004) s. 72.

fremsatt i det private og i det offentlige rom, og at Holgersen-utvalgets forslag om å kriminalisere ytringer «i andres nærvær» strakk individvernet for langt.⁵⁰

Det samme ble påpekt i proposisjonen til den nye diskrimineringsloven. Justisdepartementet erkjente riktignok at uønsket «hverdagsrasisme» kunne forekomme både i private sammenkomster, i trappeoppganger og i bakgårder stengt for offentlig ferdsel, men at andre straffebud uansett ville gjøre seg gjeldende for slike individkrenkelser.⁵¹ Som eksempel ble det også her referert til bestemmelsene om æreskrenkelser i §§ 246 og 247. Disse uttalelsene viser at det fremdeles var samfunnskrenkelsene man ville ta sikte på å ramme med § 135a, og ikke individkrenkelsene slik Holgersen-utvalget hadde foreslått. Deler av dette endringsforslaget skulle imidlertid realiseres noen år senere. Dette vil bli omtalt i neste kapittel.

Lovendringen som faktisk ble gjennomført i § 135a på dette tidspunkt, var å utvide virkeområdet til å ramme hatefulle ytringer fremsatt under slike forhold at de var «egnet til å nå et større antall personer».⁵² Med dette ville det være tilstrekkelig for straffbarhet at ytringen *kunne* blitt spredt blant allmennheten, og ikke at dette faktisk skjedde. Det ble i tillegg påpekt at kravet til offentlighet ville være oppfylt så lenge minst én utenforstående person oppfattet ytringen.⁵³ Uavhengig av hvor mange som faktisk var til stede, var det uansett *risikoen* for spredning som gjorde atferden klanderverdig. Også dette illustrerer at det fremdeles var samfunnsvernet som skulle begrunne straffbarheten.

Innholdet i § 135a, etter endringene som ble gjort dette året, ble videreført til § 185 i den nye straffeloven av 2005. Loven trådte i kraft i 2015, og skulle ivareta det samme vernet mot hatefulle ytringer som § 135a hadde gjort i 1902-loven.

3.4.1 Avkriminaliseringen av æreskrenkelser i 2009

I 2009 avga justisdepartementet en proposisjon som skulle ferdigstille den nye straffeloven av 2005. Dette resulterte i en viktig lovendring i § 185. Som et alternativ til de offentlig fremsatte ytringene, ble følgende lovtekst tilføyd:

⁵⁰ St.meld. nr. 26 (2003-2004) s. 73.

⁵¹ Ot.prp. nr. 33 (2004-2005) s. 187.

⁵² Ot.prp. nr. 33 (2004-2005) s. 187 og Innst. O. nr. 69 (2004-2005) s. 20.

⁵³ St.meld. nr. 26 (2003-2004) s. 72 og Ot.prp. nr. 33 (2004-2005) s. 215.

Den som i andres nærvær forsettlig eller grovt uaktsomt fremsetter en slik ytring overfor en som rammes av denne, jf. annet ledd, straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.⁵⁴

Med dette ble det straffbart å fremsette diskriminerende eller hatefulle ytringer «i andres nærvær» overfor personer som rammes av det aktuelle budskapet. Følgelig var det ikke lenger et krav at ytringen ble fremsatt offentlig eller risikerte spredning blant allmennheten, men det ville være tilstrekkelig at den ble fremsatt i halvoffentlige eller private omgivelser.⁵⁵ Vilkåret var det samme som Holgersen-utvalget hadde foreslått allerede i 2002, med formål om et styrket individvern.

Selv om lovendringen riktignok etablerte et vern for «[den] som rammes» av ytringen, altså individet, medførte kravet til andres nærvær at ytringer fremsatt på tomannshånd fremdeles ikke ble omfattet. Dette satte visse begrensninger for individvernet, og det skilte seg også fra det som typisk var kravet etter andre individvernbestemmelser – for eksempel straffeloven § 266 om hensynsløs atferd. Uansett må endringen anses som en umiddelbar styrking av individvernet, fordi lovgiver med dette anerkjente individets personlige krenkelsesopplevelse som begrunnelse for å straffe hatytringer etter § 185.

Årsaken til at dette individvernet ble innført i 2009, var imidlertid noe mer sammensatt enn bare et rent ønske om en slik utvikling fra lovgivers side. I de samme forarbeidene ble det nemlig foreslått at § 246 om æreskrenkelser i straffeloven av 1902, ikke skulle videreføres. Avviklingen ble blant annet begrunnet med at bestemmelsen manglet selvstendig betydning ved siden av vernet av omdømmet.⁵⁶ Den var derfor lite praktisert, og departementet kunne ikke lenger se at det var grunnlag for å beskytte folks ære gjennom straffelovgivningen.⁵⁷

Derimot kunne det fremdeles tenkes straffverdig atferd som ville havne på lovtomt område dersom forbudet mot æreskrenkelser ble opphevet.⁵⁸ Dette kunne for eksempel være tilfelle ved enkelte hatefulle ytringer fremsatt i private eller halvoffentlige sammenhenger. For til en viss grad å kunne ivareta dette individvernet som ville forsvinne ved en avvikling av § 246, ble det foreslått å innføre en «mellomløsning» ved å utvide vernet i § 185. Departementet anså imidlertid «et slikt strafferettslig vern mot hatefulle ytringer [...] som lite betydningsfullt

⁵⁴ Lov 19. juni 2009 nr. 74 (endringslov til straffeloven 2005) § 185.

⁵⁵ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 399.

⁵⁶ Ibid s. 165.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Ibid.

i praksis», fordi æreskrenkelsene var såpass sjeldne.⁵⁹ Utvidelsen ble derfor omtalt som prinsipiell.

Forarbeidsuttalelsene gir følgelig inntrykk av at endringen i større grad var ment å avhjelpe at individvernet forsvant fra et annet straffebud, enn at lovgiver faktisk *ønsket* at § 185 skulle bli en individvernbestemmelse.

Dette underbygges av at strafferammen for ytringer fremsatt «i andres nærvær» ble satt til ett års fengsel, sammenlignet med tre års fengsel for de offentlige ytringene. Kontrasten ble begrunnet med at halvoffentlige og private ytringer «har et mindre skadepotensial enn tilsvarende utsagn som spres i det offentlige rom».⁶⁰ Dette indikerer at § 185 fremdeles skulle ha som hovedformål å verne de ideelle samfunnsinteressene, selv om virkeområdet ble utvidet til også å omfatte individkrenkelsene. Det er for øvrig viktig å understreke at samfunnsvernet ikke ble svakere av at individvernet ble inkludert i bestemmelsen.

I etterkant av lovendringen i 2009, har det blitt gjort enkelte endringer i diskrimineringsgrunnlagene i bokstav a-e. At nye minoritetsgrupper har fått vern etter bestemmelsen, sier imidlertid lite om utviklingen knyttet til individ- og samfunnsvern. Den øvrige lovteksten har blitt stående siden 2009-endringen, og er fremdeles gjeldende i dag.

3.5 Oppsummering av utviklingen utledet fra forarbeider og lovendringer

Det er tydelig at hatytringsparagrafen har gjennomgått en rekke endringer siden den først ble vedtatt i 1961 som en reaksjon på etterkrigstidens «smittsomme» antisemittisme.

Lovendringen i 2009 bidro riktignok til at bestemmelsen i større utstrekning kunne anvendes på individkrenkelsener, men denne utvidelsen ble av lovgiver ansett som prinsipiell og som lite relevant for det *praktiske* virkeområdet.⁶¹ Beskyttelse av storsamfunnet mot det som kunne skje dersom hat mot minoritetsgrupper fikk lov til å spre seg, ble fremdeles ansett som det primære formålet med § 185.

⁵⁹ Ot.prp. nr. 22 (2008–2009) s. 165.

⁶⁰ Ibid s. 399.

⁶¹ Ibid s. 165.

4 Riksadvokatens signaler om påtale av hatefulle ytringer

Som vist vurderte lovgiver ved 2009-endringen at de hatefulle individkrenkelsene var upraktiske og lite reelle.⁶² Hvorvidt dette også ble tilfelle i praksis etter denne lovendringen, kan man få et inntrykk av ved å se til andre kilder. For eksempel kan det være nyttig å undersøke hvordan påtalemyndigheten har forholdt seg til denne typen hatkriminalitet, og om det eventuelt er mulig å spore en dreining fra samfunnsvern til individvern i straffesaksprioriteringen.

I Norge er det Riksadvokaten som typisk bidrar til å legge føringer for hvilke prioriteringer som skal gjøres i politiet og påtalemyndigheten når det kommer til å påtale ulike former for kriminalitet. Allerede i 2005 etterlyste justisdepartementet at Riksadvokaten skulle innta en mer aktiv rolle for å bringe hatefulle ytringer inn for domstolene. I forarbeidene til den nye diskrimineringsloven som kom dette året, ble det blant annet påpekt følgende:

For at straffebestemmelsene mot rasisme og etnisk diskriminering skal gi et effektivt vern, er det viktig at bestemmelsene også håndheves effektivt i praksis. [Sakene] skal behandles raskt og grundig med en streng og konsekvent strafforfølgning. [...] I saker om etnisk diskriminering og rasistisk motivert trakassering og vold [...] skal det være en særlig nær og aktiv påtalemessig ledelse. [...]. Både Riksadvokaten og statsadvokatene vil følge slike saker nøye.⁶³

Fra politisk hold ble altså tidlig signalisert om at hatkriminalitet skulle prioriteres både i politiet og i rettsapparatet. Dermed er det heller ikke overraskende at man allerede i Riksadvokatens rundskriv fra 2008 kan spore et særlig engasjement rundt påtale av denne typen kriminalitet. I rundskrivene fra 2008 til 2016 var det imidlertid «vold og overgrep» mot minoritetsgrupper som ble presisert å være særlig i søkelyset:

Vold og overgrep som rammer personer på grunn av deres hudfarge, nasjonalitet, etnisitet, religion, livssyn, homofile orientering eller nedsatte funksjonsevne, såkalt hatkriminalitet, skal vies særskilt oppmerksomhet. [...] [Dette] rammer ikke bare det enkelte offer, men skaper redsel og utrygghet hos alle med samme bakgrunn, og skal derfor håndteres med stort alvor av politiet.⁶⁴

⁶² Se kapittel 3.4.1.

⁶³ Ot.prp. nr. 33 (2004-2005) s. 186.

⁶⁴ Riksadvokaten (2016) s. 10, med svært like formuleringer i rundskrivene fra 2008-2015.

Selv om denne typen uttalelser la særlige føringer for påtale av hatrelaterte overgrep- og voldshendelser, og ikke hatefulle ytringer som sådan, var de uansett egnet for å gi generelle signaler om en økt oppmerksomhet mot vernede minoritetsgrupper.

Det var først i 2017 at Riksadvokaten eksplisitt nevnte hatefulle ytringer som et sentralt fokusområde, og siden den gang har dette vært et gjentakende tema i alle årlige rundskriv til og med 2023. I de fleste rundskriv fra denne perioden har det blant annet blitt påpekt følgende:

Også hverdagslivets diskriminerende og hatefulle ytringer fordrer oppmerksomhet, og påtalemyndigheten bør arbeide for å få bragt reaksjonsnivået i flere slike saker for Høyesterett til avgjørelse.⁶⁵

Med dette ga Riksadvokaten et tydelig signal om at de *hverdagslige* hatefulle ytringene, altså individkrenkelsene, skulle vies særlig oppmerksomhet. Hvorvidt denne oppfordringen i 2017 faktisk kan ha påvirket antallet saker om § 185 som etter hvert ble reist for Høyesterett, vil jeg diskutere nærmere i kapittel 6.4. Der vil jeg i tillegg vurdere hvordan Riksadvokatens signaler kan ha påvirket anmeldelsesstatistikken for hatefulle ytringer, og eventuelt også politikernes arbeid på feltet.

⁶⁵ Riksadvokaten (2017) s. 6.

5 Kan en utvikling fra samfunnsvern til individvern spores i høyesterettspraksis?

5.1 Introduksjon

Selv om det primært er en lovgiveroppgave å etablere og utvikle gjeldende rett i Norge, har også Høyesterett en rettsavklarende og rettsutviklende funksjon i kraft av sin posisjon som prejudikatdomstol. Hvordan Høyesterett har håndhevet hatytringsparagrafen, vil derfor kunne si noe om hvilke interesser som i praksis blir beskyttet etter bestemmelsen – og om det gjennom rettspraksis kan ha skjedd en dreining fra samfunnsvern til individvern.

I den kommende analysen har jeg valgt å trekke opp et skille mellom høyesterettspraksis før og etter 2012. Årsaken til dette er at Høyesterett i 2012 avsa sin første avgjørelse om hatytringsparagrafen etter lovendringen som ble gjort i 2009.⁶⁶

Det er tale om åtte avgjørelser før 2012, og syv avgjørelser fra 2012 og frem til i dag. For begge perioder vil det bli oppsummert hvilke trender som fremstår som de mest sentrale ved Høyesteretts anvendelse av bestemmelsen.

5.2 Analyse av høyesterettspraksis før 2012

5.2.1 Lektordommen (Rt. 1977 s. 114)

Lektordommen fra 1977 var den første høyesterettsavgjørelsen som skulle bidra til å trekke opp linjen mellom ytringsfrihet på den ene siden og diskrimineringsvernet på den andre. Saken dreide seg om en lektor som i intervjuer med VG og Dagbladet hadde sagt at det i en gitt situasjon ville være riktig å utrydde jødene, og at norske jøder enten burde emigrere til Israel eller isoleres i egne lokalsamfunn. Høyesterett etablerte at § 135a måtte «tolkes og anvendes med Grunnloven § 100 som rettesnor», og at ytringsfriheten måtte tilsi en tilbakeholdenhet med å straffeforfølge denne typen politiske meningsyttringer.⁶⁷ Da det til slutt ble konkludert med at terskelen for straffbarhet var overtrådt, var det fordi det i lektorens

⁶⁶ Omtalt i kapittel 3.4.1.

⁶⁷ Rt. 1977 s. 114 (s. 119).

uttalelser lå «en oppfordring til – eller i alle fall en godkjenning av – ekstreme integritetskrenkelser overfor jødene».⁶⁸

Det fremgår klart av førstvoterendes argumentasjon at det var *konsekvensene* som lektoren ønsket å realisere med sine uttalelser, som ble vektlagt for å begrunne en domfellelse.⁶⁹ Med andre ord vurderte Høyesterett at han bevisst hadde spredt disse uttalelsene blant allmennheten, med formål om å påvirke folket til å realisere hans mål om jødeutryddelse.

Med dette sørget Høyesterett for en håndhevelse av bestemmelsen som var sterkt i tråd med de interessene som lovgiver ønsket å beskytte ved innføringen av en slik regel. Domfellelsen bygde på en tolkning av § 135a som en rendyrket samfunnsvernbestemmelse, der den eneste interessen som ble vurdert opp mot ytringsfriheten, var hensynet til å forhindre at lektorens hatefulle budskap skulle realisere seg i storsamfunnet.

5.2.2 Leserbrevidommen (Rt. 1978 s. 1072)

Lignende omstendigheter som i Lektordommen gjorde seg gjeldende i Leserbrevidommen som ble avsagt året etter. En innsender av et leserbrev hadde skrevet nedsettende omtaler og generaliseringer av pakistanske fremmedarbeidere, og redaktøren som mottok brevet hadde trykket dette i papiravisen. Ifølge Høyesterett hadde leserbrevet en slik «følelsesmessig appell» at det var egnet til å fremkalle og styrke fordommer og hat hos lesere som delte disse oppfatningene.⁷⁰ Både redaktøren og innsenderen ble likevel frifunnet under dissens 4-1, fordi flertallet ikke anså disse virkningene for å være så sterke eller oppstå hos så mange at grensen for straffbarhet var overskredet.⁷¹

Sentralt for både flertallets og mindretallets argumentasjon, var at den tok utgangspunkt i at det var *skadevirkningene* av den hatefulle ytringen som måtte være av kvalifisert art, og ikke den hatefulle ytringen i seg selv. Disse skadevirkningene ble påpekt å måtte knyttes til «grupper eller personer som nevnt i § 135a».⁷² Med dette virket Høyesterett å tolke bestemmelsen som et grunnlag for å verne de utsatte minoritetsgruppene mot konsekvensene som ytringene risikerte å påføre dem. Når flertallet og mindretallet kom til forskjellig resultat,

⁶⁸ Rt. 1977 s. 114 (s. 119).

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Rt. 1978 s. 1072 (s. 1075 og 1078).

⁷¹ Ibid (s. 1077).

⁷² Ibid (s. 1076).

var det fordi det var uenighet om hvorvidt konsekvensene for fremmedarbeiderne var alvorlige nok til å reagere med straff.

Med en slik lovanvendelse fremstår begge vota å begrunne § 135a med en form for masseindividvern – altså et vern for alle representantene i minoritetsgruppen. En slik forståelse kan ikke synes å være helt i samsvar med samfunnsvernsperspektivet – nemlig å verne mot den skade som *samfunnet* risikerer ved en spredning av slike uttalelser.

Det bemerkes at Høyesterett senere har understreket at det ikke er skadevirkningene som må være av kvalifisert karakter, men selve innholdet i de hatefulle ytringene.⁷³ Om resultatet i Leserbreviddommen ville blitt et annet dersom vurderingen ikke var knyttet til skadevirkningene, vil det ikke spekuleres i.

5.2.3 Løpeseddeldommen (Rt. 1981 s. 1305)

Løpeseddeldommen omhandlet lederen i «Organisasjonen mot skadelig innvandring», som hadde utgitt omkring 16 000 løpesedler med en rekke nedsettende karakteristikk av innvandrere. Muslimske fremmedarbeidere ble blant annet beskyldt for å drive narkotikahandel og for å «snylte på våre sosiale goder», i tillegg til at deres plan om å bygge en moské ble beskrevet som «et frekt forsøk på å innføre barbari i et sivilisert land».⁷⁴ Løpesedlene var blitt utdelt gatelangs over en periode på seks måneder. Lederen ble domfelt under dissens 3-2, men der dissensen knyttet seg til straffutmålingen og i liten grad til selve lovanvendelsen.

For domfellelse vektla Høyesterett at det dreide seg om «en organisert kampanje, hvor utsagnene gjentas i forskjellige variasjoner og hamres inn gjennom løpesedler som er distribuert i stort antall».⁷⁵ Det ble i tillegg omtalt som et massivt og fordømmende angrep, der ytringene ble fremsatt på en såpass organisert og gjentakende måte at omstendighetene måtte anses som mer alvorlige enn de som forelå i Leserbreviddommen.⁷⁶

Vektleggingen av massiv distribusjon og at det hatefulle budskapet «hamres inn» hos publikum, indikerer at Høyesterett anså faren for å påvirke storsamfunnet som begrunnelse

⁷³ Se eksempelvis Rt. 1997 s. 1821 (s. 1828).

⁷⁴ Rt. 1981 s. 1305 (s. 1315).

⁷⁵ Ibid (s. 1318).

⁷⁶ Ibid.

for at § 135a kom til anvendelse. Når selve metoden og fremgangsmåten for fremsettelsen av budskapet blir vurdert som vesentlige argumenter for domfellelse, samsvarer dette godt med samfunnsvernsperspektivet. Dette fordi det her ikke vil være minoritetsgruppens egen krenkelsesopplevelse som begrunner straffbarhet, men ønsket om å forhindre samfunnet fra å adoptere domfeltes holdninger.

5.2.4 Pastordommen (Rt. 1984 s. 1359)

I 1984 behandlet Høyesterett en sak om en pastor som hadde ytret seg sterkt nedsettende om homofile under et innringningsprogram i en kirkes nærradiosending. Etter at en innringer, som pastoren hadde oppfattet som homofil, hadde sagt «jeg vil suge pikken din», hadde pastoren blant annet reagert med å be om at «alle som representerer denne åndsretning blir fjernet fra ledende stillinger i landet vårt». For dette ble han domfelt under dissens 4-1.

Flertallet fant at de fordømmende karakteristikene i utgangspunktet ikke ble rammet av § 135a, men at straffbarhetsterskelen ble overskredet når uttalelsen også inneholdt en oppfordring om å fjerne homofile fra ledende stillinger.⁷⁷ Dette som følge av at ytringen var fremsatt overfor en stor skare av lyttere, og at homofile i lederstillinger vanskelig kunne avverge de skadevirkninger en slik oppfordring kunne forårsake.⁷⁸ Det er samfunnsvernbe grunnelsen som får gjennomslag når offentlig rekkevidde og påvirkningskraft blir vektlagt på denne måten.

Det samme gjelder flertallets understreking av at innringerens provokasjon ikke kunne lede til frifinnelse.⁷⁹ Individuelle forhold hos innringeren eller den rammede minoritetsgruppen ble med andre ord ikke ansett som relevant for å anlegge straffbarhetsterskelen. Det var kun innholdet i ytringen, og den risiko denne kunne medføre på samfunnsnivå, som ble avgjørende for domfellelsen. Dermed var avgjørelsen sterkt i tråd med samfunnsvernsperspektivet.

⁷⁷ Rt. 1984 s. 359 (s. 1366).

⁷⁸ Ibid (s. 1365-1366).

⁷⁹ Ibid (s. 1366).

5.2.5 Fredsforstyrrelsesdommen (Rt. 1989 s. 1336)

Faktum i en sak jeg har valgt å kalle «Fredsforstyrrelsesdommen», dreide seg om en mann som utenfor et gatekjøkken hadde uttalt «jævla indere, kom dere vekk fra X», overfor en fornærmet av indisk opphav. Mannen var opprinnelig tiltalt for fredsforstyrrelse⁸⁰ – altså hensynsløs atferd – men byretten hadde i stedet subsumert uttalelsen under § 135a. Høyesterett mente omsubsumeringen utgjorde en saksbehandlingsfeil etter straffeprosessloven § 38, og opphevet byrettsdommen.⁸¹

For en slik konklusjonen, foretok Høyesterett en generell sammenligning av anvendelsesområdet til de to bestemmelsene om hensynsløs atferd og hatefulle ytringer:

Straffeloven § 390a [...] er i straffeloven plassert i kapitlet om forseelser mot person, og det tar sikte på å verne private interesser. Straffeloven § 135a [...] er inntatt i straffelovens kapittel om forbrytelser mot den alminnelige orden og fred, og formålet med bestemmelsen er å verne ideelle samfunnsinteresser.

[...] Ut fra en helhetsvurdering, der jeg også tar hensyn til hvilke ulike interesser de to bestemmelser skal beskytte, finner jeg at disse to straffebestemmelser er så forskjellige at byretten må anses å ha gått utenfor sin kompetanse. Det er etter en allmenn vurdering vesensforskjellig å bli dømt for fredsforstyrrelse og for rasediskriminering.⁸²

Uttalelsene viser at Høyesterett trekker opp et tydelig skille mellom bestemmelser som beskytter samfunnet, og de som beskytter privatpersoner. Mannens ytring var en individkrenkelse som i utgangspunktet ble rammet av bestemmelsen om hensynsløs atferd. Når førstvoterende ikke kunne se at § 135a ga et tilsvarende individvern som § 390a, viser dette at Høyesterett anså hatytringsparagrafen for kun å være en samfunnsvernbestemmelse.

5.2.6 Hvit Valgallianse-dommen (Rt. 1997 s. 1821)

I 1997 avsa Høyesterett sin første plenumsavgjørelse om hatytringsparagrafen, der den ansvarlige lederen for det politiske partiet «Hvit Valgallianse» ble domfelt under dissens 12-5. Lederen hadde distribuert et partiprogram der det fremgikk at deres formål var å bevare Norge for dem de definerte som «nordmenn» – nemlig «en person som har minst 3 av 4

⁸⁰ Jf. Lov 22. mai 1902 nr. 10 (Almindelig borgerlig Straffelov) § 390a.

⁸¹ Rt. 1989 s. 1336 (s. 1337), jf. Lov 22. mai 1981 nr. 25 (straffeprosessloven) § 38.

⁸² Rt. 1989 s. 1336 (s. 1337).

besteforeldre av etnisk norsk opprinnelse». Personer som falt utenfor definisjonen, skulle sendes tilbake til der de «hørte hjemme». Adoptivbarn, «den fremmede parten i et blandet parforhold», og barn av slike par, skulle tvangssteriliseres. Dersom de likevel ble gravide, skulle det foretas tvangsabort.⁸³

Som utgangspunkt for sin vurdering, konstaterte førstvoterende, som representerte flertallet, at ytringene måtte tolkes etter «hvordan den alminnelige leser eller tilhører vil oppfatte programmet».⁸⁴ Når det var det generelle publikums oppfattelse som skulle legges til grunn, er det interessant at det senere ble uttalt følgende som en del av tolkningen:

*På mange måter må det at utsagnene i det ytre fremtrer som rolige og avveide, virke sterkere overfor dem de går ut over.*⁸⁵

Med dette mente flertallet at måten partiprogrammet var formulert på – at det var velskrevet og overbevisende – var egnet til å forsterke opplevelsen av krenkelse for den utsatte minoritetsgruppen. Dersom en samfunnsvernbe grunnelse skulle blitt lagt til grunn, ville det imidlertid vært naturlig å vurdere betydningen av disse formuleringene opp mot «den alminnelige leser» som ble eksponert for dem. Flertallets argumentasjon kan følgelig minne mer om en vektlegging av et masseindividvern.

Interessant er det også at førstvoterende uttalte følgende om formålet med § 135a:

*Jeg bemerker imidlertid at bestemmelsen ikke alene kan anses motivert i hensynet til å motvirke utbredelsen av rasistiske ytringer. Den markerer samfunnets vern av minoriteter som blir utsatt for grovt krenkende ytringer.*⁸⁶

Uttalelsen gir inntrykk av at flertallet anså § 135a for å ha en todelt grunnelse – nemlig at den både skulle motvirke de samfunnsmessige konsekvensene av hatytringer, men også at den skulle beskytte minoritetsgruppene som ytringene rettet seg mot. Følgelig virket både samfunnsvern og minoritetsvern – eller gruppevern – å være hensyntatt.

Annenvoterendes gjengivelse av formålet bak bestemmelsen, fremstår imidlertid som noe mer samsvarende med den lovgiverviljen som forarbeidene fra denne perioden ga uttrykk for:

⁸³ Rt. 1997 s. 1821 (s. 1827).

⁸⁴ Ibid (s. 1826).

⁸⁵ Ibid (s. 1832).

⁸⁶ Ibid (s. 1833).

Ved siden av å være et uttrykk for samfunnets fordømmelse, skal straffetrusselen hindre spredning av rasistiske ytringer og er et ledd i samfunnets virke for å fremme forståelse mellom befolkningsgruppene.⁸⁷

Uttalelsen fremstår å bygge på en forståelse av § 135a som en ren samfunnsvernbestemmelse, der formålet med en ytringsbegrensning måtte være *samfunnets* interesse i å forhindre ulike grupper fra å bli stilt opp mot hverandre. Ifølge mindretallet var det ingen samfunnshensyn som var tungtveiende nok til å begrunne en domfellelse – og det som i praksis ville være ensbetydende med å forby selve partiet.⁸⁸

Da flertallet på den annen side konkluderte med domfellelse, var det fordi partiprogrammet i realiteten dreide seg om oppfordringer til etnisk rensning og ekstreme integritetskrenkelser.⁸⁹ At dette var straffbart, knyttet seg i hovedsak til opplevelsen av krenkelse som dette medførte for den utsatte gruppen, og mindre til hva slike oppfordringer kunne forårsake på samfunnsnivå. Samfunnsvernet spilte riktignok inn, men vektleggingen av masseindividvernet ble en viktig faktor for konklusjonen.

5.2.7 Boot Boys-dommen (Rt. 2002 s. 1618)

En ny plenumsavgjørelse på feltet ble avsagt i 2002. Boot Boys-dommen endte imidlertid med frifinnelse under dissens 11-6. Saken omhandlet lederen i den nynazistiske gruppen «Boot Boys», som under en mediedekket demonstrasjon hadde holdt en appell med antisemittisk innhold. Både utenforstående og meningsfeller var til stede, og flere var mørkkledde og utstyrt med masker og skjold med rasistiske symboler. Det som langt på vei skilte flertallets og mindretallets konklusjoner i denne saken, var synet på hvor sterkt det var anledning til å vektlegge konteksten som ytringene ble fremsatt i. I hvilken grad kunne man ut fra sammenhengen innfortolke et meningsinnhold som ikke var direkte uttalt?⁹⁰

Basert på henvisninger til tidligere rettspraksis, etablerte Høyesterett at det sentrale vurderingstemaet for tolkningen, var om ytringene oppfordret til ekstreme integritetskrenkelser overfor jødene.⁹¹ Etter en tolkning av Boot Boys-lederens ytringer som var sterkt bundet av ordlyden, kom flertallet til at disse *ikke* kunne forstås som trusler eller

⁸⁷ Rt. 1997 s. 1821 (s. 1837).

⁸⁸ Ibid (s. 1836).

⁸⁹ Ibid (s. 1832).

⁹⁰ Rt. 2002 s. 1618 (s. 1627).

⁹¹ Ibid (s. 1624).

anvisninger om konkrete tiltak rettet mot jøder. Mindretallet kom til motsatt tolkningsresultat, basert på «det samlede inntrykk som domfelte og hans meningsfeller skapte gjennom det som ble sagt og ved den måte de opptrådte på».⁹²

Selv om tolkningsresultatet ble ulikt som følge av at mindretallet gikk lengre enn flertallet i å tolke ytringene kontekstuel, var det sentrale uansett hvordan budskapet var egnet for å påvirke *samfunnet*. Det var altså ikke jødene som sådan som skulle beskyttes mot masseutryddelse og alvorlige voldshandlinger etter § 135a – men publikum som skulle beskyttes mot å bli påvirket til å gjennomføre slike handlinger. Dette tilsier at både flertallet og mindretallet anvendte bestemmelsen i tråd med samfunnsvern hensynet.

En vektlegging av samfunnsvernet kan i tillegg utledes fra flertallets omtale av spredningselementet. Det ble blant annet trukket linjer til Løpeseddeldommen, der budskapet hadde blitt «hamret inn» gjennom en organisert kampanje og distribuert i et stort antall.⁹³ Ytringene til Boot Boys-lederen hadde imidlertid blitt fremsatt i «en enkeltstående appell med begrenset spredning».⁹⁴ Dette ble av flertallet ansett som et vesentlig argument for straffrihet. En slik argumentasjon bygger sterkt på en oppfatning av § 135a som samfunnsvernbestemmelse.

5.2.8 Vigrid-kjennelsen (Rt. 2007 s. 1807)

Vigrid-kjennelsen i 2007 var den siste avgjørelsen om hatytringsparagrafen før lovendringen i 2009. Saken omhandlet lederen av den høyreekstreme organisasjonen «Vigrid», som i et intervju med VG hadde uttalt at «jødene er hovedfienden, de har drept vårt folk, de er ondskapsfulle mordere. De er ikke mennesker, de er parasitter som skal renskes ut». For dette kom Høyesterett samlet til domfellelse.

For et slikt resultat ble det vektlagt at uttalelsene vanskelig kunne forstås på annen måte enn som en trussel om at vold og tvang kunne bli benyttet.⁹⁵ Denne trusselen kunne i tillegg utledes direkte fra teksten, på en måte som gjorde at «den vanlige leser» ville oppfatte den.⁹⁶

⁹² Rt. 2002 s. 1618 (s. 1632).

⁹³ Rt. 1981 s. 1305 (s. 1318).

⁹⁴ Rt. 2002 s. 1618 (s. 1630).

⁹⁵ Rt. 2007 s. 1807 (avsnitt 42).

⁹⁶ Ibid (avsnitt 45).

Ved å vektlegge offentlighet og tilgjengelighet som sentrale komponenter for å øve innflytelse på befolkningen, tilsier dette at Høyesterett begrunnet straffbarheten med samfunnsvern.

Interessant var det også at Vigrid-lederens maktposisjon ble omtalt av Høyesterett:

Det må videre tas i betraktning at A [...] framstår som leder og talsmann for en aktiv organisasjon bestående av unge mennesker som forbereder seg på den «krigen» som han beskriver. Dette gjør uttalelsene mer truende og skremmende enn om han utelukkende talte på egne vegne.⁹⁷

Uttalelsen antyder at det som et argument for straffbarhet var relevant at domfelte var en lederskikkelse og en talsmann med påvirkningskraft. Selve innholdet i en ytring behøver riktignok ikke å oppleves mer krenkende for den utsatte minoritetsgruppen av at det er en organisasjonsleder, og ikke en «vanlig» person, som fremsetter den. Vigrid-lederens autoritet og innflytelse kunne derimot gjøre det enklere å nå ut både til egne meningsfeller og til den øvrige befolkningen med det hatefulle budskapet. Når Høyesterett anså dette som et tyngende element for straff etter § 135a, gjør også dette at avgjørelsen fremstår i tråd med samfunnsvernbe grunnelsen.

5.2.9 Oppsummering av tendensene utledet fra høyesterettspraksis før 2012

Basert på de hittil omtalte dommene, er det flere likhetstrekk som tyder på at Høyesterett i denne perioden var nokså konsekvent i måten å begrunne straff etter hatytringsparagrafen på.

For det første var det ingen av sakene før 2012 som dreide seg om hatefulle ytringer rettet mot enkeltindivider – det var kun tale om ytringer fremsatt overfor minoriteter som grupper. Da byretten ved et tilfelle hadde omsubsumert en individkrenkelse til å rammes av § 135a, ble dommen opphevet av Høyesterett med begrunnelse om at hatytringsparagrafen var en samfunnsvernbestemmelse.⁹⁸ Hovedfokus i disse sakene knyttet seg med andre ord til hvordan budskapet kunne skade majoritetens syn på en sårbar andel av befolkningen – altså en samfunnsvernbe grunnelse.

Samtidig ble det ved flere anledninger vektlagt en form for masseindividvern. I

Leserbrevdommen var det for eksempel de pakistanske fremmedarbeiderne som Høyesterett

⁹⁷ Rt. 2007 s. 1807 (avsnitt 42).

⁹⁸ Se omtalen av Rt. 1989 s. 1336 i kapittel 5.2.5.

mente behøvde beskyttelse mot de alvorlige fordommene. I Hvit Valgallianse-dommen ble de rolige og avveide formuleringene ansett å kunne forsterke opplevelsen av krenkelse for de rammede. Høyesterett virket derfor å praktisere en todelt begrunnelse for å straffe hatytringer: Både samfunnsrisikoen, og risikoen for minoritetenes krenkelsesopplevelse *generelt*, kunne være relevant. Hvordan konkrete representanter fra minoritetsgruppene *personlig* ble påvirket, var derimot ikke et tema for Høyesterett i disse avgjørelsene. Dermed var det aldri tale om noen rene individvernbegrunnelser på dette punkt.

Et annet fellestrekk ved saksforholdene i denne perioden, er den sterke graden av offentlighet. Hatytringene ble fremsatt i offentlige demonstrasjoner, i riksdekkende aviser og i partiprogram og løpesedler med omfattende distribusjon. Både i Lektordommen, Boot Boys-dommen og Løpeseddeldommen ble spredningselementet eksplisitt omtalt som et viktig argument for straffbarhet. Vektleggingen av spredningsrisiko viser at Høyesterett anså samfunnsvernet som den primære begrunnelsen for å straffe disse ytringene.

Videre var det et gjentakende element at ytringene var fremsatt av maktpersoner eller typiske lederskikkelser. Særlig i Vigrid-kjennelsen ble dette eksplisitt vurdert å forsterke risikoen for spredning. Også vektleggingen av ytrereens påvirkningskraft ble følgelig begrunnet med et formål om samfunnsbeskyttelse.

Til slutt fremstår det som en viktig tendens at Høyesterett stadig vurderte tilstedeværelsen av trusler om integritetskrenkelser og konkrete tiltak overfor minoritetsgruppene. Både i Lektordommen, Hvit Valgallianse-dommen og Vigrid-kjennelsen ble dette ansett som sentralt for domfellelse. I Boot Boys-dommen kom flertallet til at *fraværet* av slike trusler måtte medføre frifinnelse. Når Høyesterett vurderte oppfordringen om konkrete tiltak opp mot risikoen for spredning blant befolkningen, illustrerer dette en vektlegging av samfunnsvern hensynet.

Basert på de ovennevnte tendensene, kan det virke som at Høyesterett før 2012 anvendte hatytringsparagrafen nokså strengt i tråd med lovgivers opprinnelige formål med bestemmelsen – nemlig beskyttelse av samfunnet og minoritetene som grupper.

5.3 Analyse av høyesterettspraksis fra og med 2012

5.3.1 Dørvaktdommen (Rt. 2012 s. 536)

Dørvaktdommen var den første høyesterettsavgjørelsen om hatytringer etter lovendringen i 2009. Saken omhandlet en beruset mann som hadde fremsatt rasistiske og sjikanøse beskyldninger overfor en dørvakt som hadde nektet ham inngang til et utested. Dørvakten hadde blant annet blitt kalt «jævla neger», og blitt beskyldt for å være uegnet for jobben sin på bakgrunn av sin etniske opprinnelse. Foruten fornærmede var det kun én annen person som oppfattet ytringene. Om kontrasten til tidligere praksis uttalte førstvoterende følgende:

Høyesterett har behandlet rekkevidden av § 135a i flere tidligere saker. Disse har i hovedsak omhandlet ytringer som har vært fremsatt i en politisk – og ikke som her utelukkende sjikanøs – sammenheng. Nærværende sak reiser derfor spørsmål om anvendelse av bestemmelsen på utsagn som både i form, innhold og kontekst har en annen karakter enn dem som hittil har vært bedømt i rettspraksis.⁹⁹

Selv om faktum var ulikt tidligere praksis, fastslo Høyesterett at utgangspunktet fremdeles måtte være en «rommelig margin for smakløse ytringer».¹⁰⁰ Samtidig mente førstvoterende at terskelen for straff i rene sjikanetilfeller, måtte ligge enda lavere enn ved politiske ytringer rettet mot en større gruppe.¹⁰¹ For dette synet ble det funnet støtte i flere forarbeidsuttalelser knyttet til § 135a og § 185, samt den nye Grunnloven § 100.¹⁰²

Sentralt virket det å være at kontroll- og konstitusjonskomiteen i 2004 hadde påpekt at «terskelen for hva som regnes som kvalifisert krenkende uttalelser i rettspraksis kan synes noe høy».¹⁰³ Noe av årsaken var at norsk lovgivning hadde fått kritikk fra internasjonalt hold for ikke å gi individer tilstrekkelig beskyttelse mot hatytringer. Etter frifinnelsen i Boot Boysdommen hadde nemlig flere interesseorganisasjoner klaget avgjørelsen inn for FNs rasediskrimineringskomité (CERD), der det var blitt fastslått at Norge hadde brutt sine forpliktelser etter rasediskrimineringskonvensjonen ved ikke å domfelle Boot Boyslederen.¹⁰⁴ Ettersom komitéen ikke har kompetanse til å avgi folkerettslig bindende uttalelser,

⁹⁹ Rt. 2012 s. 536 (avsnitt 13).

¹⁰⁰ Ibid (avsnitt 32).

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 249, Ot.prp. nr. 33 (2004-2005) side 189 og 214, og Innst. S. nr. 270 (2003-2004) s. 22.

¹⁰³ Innst. S. nr. 270 (2003-2004) s. 22.

¹⁰⁴ CERD/C/67/D/30/2003 (avsnitt 3.1 og avsnitt 11).

var ikke Norge rettslig forpliktet til å følge komitéens anbefalinger om å gjennomgå § 135a. Samtidig har avgjørelsene fra FNs komitéer en moralsk og politisk slagside, som gjør at det uansett kan virke belastende dersom uttalelsene ikke etterleves.¹⁰⁵ Dette kan følgelig være årsaken til at det senere ble uttrykt en lovgivervilje i forarbeidene om at terskelen for straffbarhet etter § 135a burde senkes.

Kort tid etter disse forarbeidsuttalelsene ble gitt, ble § 135a utvidet blant annet til å omfatte ytringer som var «egnet» for spredning.¹⁰⁶ I den forbindelse hadde Departementet uttalt at utfallet av Boot Boys-dommen ville blitt et annet etter denne lovendringen.¹⁰⁷ Selv om lovgiver med dette etablerte at plenumsavgjørelsen ikke lenger skulle gi uttrykk for gjeldende rett, må uttalelsene anses som etterarbeider med liten rettskildemessig vekt. Den begrensede vekten av en slik uttalelse ble også påpekt av Høyesterett i Dørvaktdommen, men førstvoterende understreket likevel at «straffbarhetsterskelen ved rasehets i alminnelighet skal ligge noe lavere enn det som ble lagt til grunn i Rt-2002-1618» (Boot Boys).¹⁰⁸

Den rettskildemessige gjennomgangen som ble foretatt i Dørvaktdommen, tyder altså på at Høyesterett brukte etterarbeid- og forarbeidsuttalelser basert på internasjonal kritikk, til å anlegge en lavere straffbarhetsterskel for sjikanøse krenkelsener enn for de mer omfattende samfunnskrenkelsene. At terskelen for å straffe disse krenkelsene skulle være lavere enn for de offentlige, kunne ikke spores uttrykkelig hverken i ordlyden eller i forarbeidene.

Når førstvoterende likevel kom til at dette måtte gjelde som utgangspunkt, virket det å være begrunnet i at faktum i Dørvaktdommen ikke hadde noe til felles med de kjerneverdier som ytringsfriheten skulle beskytte.¹⁰⁹ Dette til forskjell fra det som hadde vært tilfelle i tidligere rettspraksis på feltet, der det typisk hadde vært tale om politiske ytringer fremsatt som ledd i den offentlige debatten. Når Høyesterett til slutt konkluderte med domfellelse, var det fordi sjikanøse ytringer fremsatt overfor et enkeltindivid, måtte anses å nyte «et beskjedent grunnlovsværn – om noe vær overhodet – vurdert opp mot diskrimineringsværet».¹¹⁰

Dette er en viktig betraktning, og den viser hvordan Høyesterett anså ytringsfriheten for i liten grad å gjøre seg gjeldende som motvekt til å straffe individkrenkelsener etter § 135a. I tidligere

¹⁰⁵ Ot.prp. nr. 33 (2004-2005) s. 52.

¹⁰⁶ Omtalt i kapittel 3.3.

¹⁰⁷ Ot.prp. nr. 8 (2007-2008) s. 249.

¹⁰⁸ Rt. 2012 s. 536 (avsnitt 37).

¹⁰⁹ Ibid (avsnitt 38).

¹¹⁰ Ibid.

praksis har det typisk vært tale om en avveining mellom to motstående samfunnsinteresser – nemlig demokrati og det frie ordskiftet på den ene siden, og hensynet til å forhindre offentlig utbredelse av hat på den andre. I Dørvaktdommen var det ikke tale om noen politiske meningsytringer som gjorde at ytringsfriheten med tyngde måtte beskyttes. Dermed sto Høyesterett igjen med en «ubestridt» interesse om å verne dørvakten mot påkjennelsen av de rasistiske ytringene. Dette peker mot at individvernbe grunnelsen sto sentralt.

Avslutningsvis bemerkes det at Høyesterett også med følgende uttalelse illustrerte at bestemmelsens virkeområde var utvidet til å omfatte et individvern:

Bestemmelsens betydning ville bli illusorisk dersom ansatte i serviceyrker, i en bransje hvor rasistiske uttalelser er hyppig forekommende, ikke skulle nyte et strafferettslig vern mot den type krenkelser som gjestens ytringer innebar.¹¹¹

Uttalelsen gir inntrykk av at sårbarhet og konkrete forhold hos den utsatte gruppen, kan være av betydning for hvor sterk interessen for å ilegge straff vil være. Dette bygger nokså sterkt opp under en individvernbe grunnelse. I Dørvaktdommen var det nærmest ingen spor av samfunnsvernet som be grunnelse for straffbarhet.

5.3.2 Krangeldommen (HR-2018-674-A)

Den neste høyesterettsavgjørelsen om hatefulle ytringer ble avsagt i 2018, og på dette tidspunkt hadde § 135a blitt erstattet av § 185 – etter ikrafttre delsen av den nye straffeloven av 2005.

Krangeldommen omhandlet en mann som i en opphetet krangel hadde kalt en somalisk innvandrer for «jævla neger» gjentatte ganger. For dette ble han enstemmig domfelt i Høyesterett. Ytringene ble fremsatt i ren sjikane hensikt, og det dreide seg følgelig ikke om meningsytringer i kjerneområdet for ytringsfriheten. Ettersom Dørvaktdommen fra 2012 var den eneste avgjørelsen på feltet relatert til en individkrenkelse, foretok Høyesterett en sammenligning mellom sakene for å anlegge straffbarhetsterskelen:

[Dørvaktdommen] skiller seg imidlertid fra vår sak ved at tiltalte der i tillegg kom med nedverdiggende uttalelser om dørvaktens manglende egnethet i yrket på grunn av hudfargen. Den fornærmede bidro heller ikke selv til krangelen, slik som i vår sak. I

¹¹¹ Rt. 2012 s. 536 (avsnitt 39).

*dommen pekes det også på at dørvakten tilhører en yrkesgruppe som trenger særlig beskyttelse.*¹¹²

Uttalelsen viser at førstvoterende langt på vei foretar en kontekstuell sammenligning, der det ikke bare er ytringene i seg selv som er relevante, men også omstendighetene de ble fremsatt under. Med dette ble det bekreftet at subjektive forhold hos fornærmede, for eksempel yrkesgruppe eller måten vedkommende oppførte seg på, måtte anses å være av betydning. Resonnementet bygger dermed på en individvernstanke.

Når Høyesterett i tillegg anså straffbarhetsterskelen for å ligge høyere fordi fornærmede selv bidro til krangelen, tilsier dette at § 185 ble anvendt som en ren individvernbestemmelse. Hvorvidt det var offeret eller minoritetsgruppen selv som fremprovoserte hatytringen, ville vært uvesentlig dersom Høyesterett skulle begrunnet straffbarheten med samfunnsvern.

5.3.3 Kakerlakkdommen (HR-2020-184-A)

I 2020 fulgte Høyesterett opp med hele tre avgjørelser om hatytringsparagrafen. Her ble også internett og sosiale medier introdusert som plattformer for spredning av hatefulle ytringer i strid med § 185.

Den første av disse avgjørelsene var den såkalte Kakerlakkdommen, der Høyesterett enstemmig konkluderte med domfellelse. I et kommentarfelt i en lukket Facebook-gruppe med ca. 20 000 medlemmer hadde en kvinne skrevet «fandens svarte avkom reis tilbake til Somalia og bli der din korrupte kakerlakk» til en samfunnsdebattant. Ytringen var rettet direkte mot fornærmede som person, og Høyesterett vurderte den som en grov krenkelse med formål om å nedvurdere hennes menneskeverd på bakgrunn av hudfarge og etnisitet.

I denne saken sto offentlighetselementet sterkt, men ytringen var et sjikanøst personangrep som av Høyesterett ble ansett for å befinne seg utenfor ytringsfrihetens kjerneområde.¹¹³ Grunnlovsvernet utgjorde følgelig ingen sterk motvekt til at § 185 skulle komme til anvendelse. Når straffbarhetsterskelen var overtrådt fordi det var tale om en «betydelig nedvurdering av [denne spesifikke kvinnens] menneskeverd», tilsier dette at individvern var tungtveiende i Høyesteretts begrunnelse.¹¹⁴

¹¹² HR-2018-674-A (avsnitt 19).

¹¹³ HR-2020-184-A (avsnitt 34).

¹¹⁴ Ibid (avsnitt 32).

I straffutmålingen uttalte førstvoterende seg om utviklingen knyttet til sosiale medier og hvordan økt tilgjengelighet gjør det enklere for folk å ytre seg offentlig for et stort publikum.¹¹⁵ Det ble vist til en uttalelse i en rapport om at hatytringer i Facebook-kommentarfelt «åpenbart [er] belastende for dem som rammes, og mange vil av frykt for slike reaksjoner holde seg unna offentlig debatt».¹¹⁶ Etter dette påpekte Høyesterett et behov for at «flere må bli fortrolige med de grenser straffeloven setter for straffbare ytringer».¹¹⁷

Følgelig ga Høyesterett uttrykk for at det er belastningen de hatefulle ytringene medfører for enkeltmennesket som står i fokus når disse belegges med straff. I tidligere praksis har man sett at spredningselementet, som også med tyngde gjør seg gjeldende ved ytringer fremsatt i sosiale medier, har blitt ansett sentralt fordi det øker risikoen for at opinionen blant folket blir påvirket. I Kakerlakkdommen var det derimot risikoen for at fornærmede ville trekke seg tilbake fra den offentlige debatten, som gjorde at offentlig spredning ble ansett nødvendig å slå ned på. Dette kan riktignok henge sammen med et mer overordnet formål om demokratideltakelse og ytringssikkerhet, men det illustrer samtidig hvordan individvernet ble brukt som begrunnelse ved straffutmålingen.

5.3.4 Facebook-dommen (HR-2020-185-A)

Samme dag som Kakerlakkdommen, kom en ny høyesterettsavgjørelse om § 185. Denne har jeg valgt å kalle «Facebook-dommen». I den lukkede Facebook-gruppen «Fedrelandet viktigst», med ca. 15 000 medlemmer, hadde en mann skrevet flere krenkende uttalelser rettet mot mørkhudede, muslimer og islam. Høyesterett konkluderte med at utsagnene «det er vel bedre at vi fjerner disse avskyelige rottene fra jordens overflate selv tenker jeg!!» og «ja de forsvinner den dagen disse steppe bavianene reiser dit de hører hjemme!», var straffbare etter bestemmelsen. Dette fordi de måtte anses som ren sjikane rettet mot selve trosgruppen, og ikke som religionskritikk eller som ledd i en politisk debatt vernet av ytringsfriheten.¹¹⁸

Facebook-dommen skiller seg noe fra de andre avgjørelsene avsagt etter 2012, i den forstand at ytringene angrep minoritetene som grupper, og ikke enkeltindivider som representanter for disse gruppene. Når en hel minoritetsgruppe hetses, vil behovet for å straffe ytringene i større

¹¹⁵ HR-2020-184-A (avsnitt 42).

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid.

¹¹⁸ HR-2020-185-A (avsnitt 32).

grad knytte seg til en samfunnsvernbe grunnelse. Dette særlig ettersom offentlighetselementet står såpass sterkt når holdningene spres i en Facebook-gruppe med mange tusen medlemmer.

Dommen illustrerer hvordan § 185 ikke *bare* ble anvendt som en individvernbestemmelse i denne perioden, men at den fremdeles hadde som formål å beskytte samfunnsinteresser og forhindre sosial fordømmelse av sårbare minoritetsgrupper. Dette formålet ble ikke uttrykkelig uttalt av Høyesterett i Facebook-dommen, men argumentasjonen som ble ført antyder likevel at dette var underliggende.

5.3.5 Gatekjøkkendommen (HR-2020-2133-A)

I Gatekjøkkendommen ble en ny individkrenkelse reist for Høyesterett. I en kø utenfor et gatekjøkken hadde en kvinne uttalt «kom deg tilbake til Afrika der du kommer fra, jævla utlending» til en 18-åring av afrikansk opprinnelse. Etter en gjennomgang av fersk rettspraksis, konkluderte Høyesterett med at terskelen for straffansvar for rent sjikanøse ytringer, var overskredet. At ytringene ble fremsatt uten foranledning overfor en såpass ung person, og at kvinnens opptreden nødvendiggjorde at en ansatt måtte gripe inn, ble ansett å forsterke graden av krenkelse.¹¹⁹ Kvinnen ble derfor enstemmig dømt etter § 185.

Når Høyesterett virket å senke straffbarhetsterskelen blant annet på grunn av aldersforskjellen mellom de to involverte – «en voksen dame» mot «en gutt på 18 år» – knyttes straffbarheten isolert til fornærmedes opplevelse av krenkelse.¹²⁰ Gjennom en slik vektlegging av maktubalanse, sårbarhet og personlige forhold, ble individvernet anvendt som den bærende begrunnelsen for å straffe personsjikanen. I Høyesteretts argumentasjon var det ingen spor av samfunnsvernbe grunnelsen.

5.3.6 Alder-dommen (HR-2022-1707-A)

I en dom fra 2022 som jeg har valgt å kalle «Alder-dommen», ble en 57 år gammel mann domfelt etter § 185 under dissens 3-2. På en togstasjon hadde han ropt til en jente på 16 år og 10 måneder at hun burde «dra tilbake til Somalia så får du det mye bedre, for der får du ikke noe NAV». Høyesteretts flertall mente at ytringen ville vært lovlig dersom den var blitt fremsatt overfor en voksen, men at straffbarhetsterskelen var overskredet fordi den var rettet

¹¹⁹ HR-2020-2133-A (avsnitt 47).

¹²⁰ Ibid.

mot et barn.¹²¹ Resultatet ble en opphevelse av lagmannsrettsdommen, fordi vurderingen av tiltaltes forsett om fornærmedes unge alder hadde vært mangelfull.¹²²

For å vektlegge mindreårighet, mente flertallet å finne støtte i betydningen av konteksten som ytringene skal forstås i, samt at aldersforskjellen mellom tiltalte og fornærmede hadde blitt trukket frem i Gatekjøkkendommen.¹²³ Det ble også vektlagt at mindreårige er særlig sårbare og rammes ekstra hardt av ytringer som angriper deres etnisitet.¹²⁴ Ytringen ble riktignok tolket med utgangspunkt i hvordan situasjonen fremsto for «den alminnelige tilhører», men også den objektive oppfatningen ble knyttet opp mot aldersforskjellen og den ampre tonen mellom partene.¹²⁵ Følgelig fremstår det som at det bare var konteksten og personlig sårbarhet hos fornærmede, og ikke ytringen i seg selv, som gjorde at straffbarhetsterskelen var overskredet. Dette viser en sterk vektlegging av individvernet.

Da mindretallet konkluderte med frifinnelse, var det fordi fornærmedes alder ikke kunne anses av betydning for straffbarheten, og at terskelen måtte være den samme uavhengig av slik sårbarhet.¹²⁶ Dermed ser det ut til at de rent personlige forhold hos fornærmede ikke ble tillagt vekt på samme måte som hos flertallet. Dette kan gi inntrykk av individvernperspektivet ikke ble trukket like langt i mindretallets vurdering. Samtidig er det viktig å påpeke at det hverken hos flertallet eller mindretallet kan spores en vektlegging av samfunnsvern.

5.3.7 Kjønnssidentitetsdommen (HR-2022-1843-A)

Saken jeg har valgt å omtale som «Kjønnssidentitetsdommen», er den første høyesterettsavgjørelsen om hatytringer rettet mot en persons «kjønnssidentitet eller kjønnsuttrykk» etter § 185 bokstav d. Høyesterett kom enstemmig til at fire ytringer fremsatt mot en transperson i et kommentarfelt på Facebook, måtte anses som kvalifisert krenkende og dermed straffbare.

¹²¹ HR-2022-1707-A (avsnitt 30).

¹²² HR-2022-1707-A (avsnitt 34). Opphevelsen gjaldt også tingrettens dom, og etter ny tingrettsbehandling ble mannen frifunnet som følge av manglende forsett om fornærmedes unge alder, jf. TROG-2022-134178.

¹²³ HR-2022-1707-A (avsnitt 28), jf. HR-2020-2133-A (avsnitt 42).

¹²⁴ HR-2022-1707-A (avsnitt 28) med henvisning til Innst. S. nr. 270 (2003–2004) punkt 4.5.1.

¹²⁵ HR-2022-1707-A (avsnitt 29).

¹²⁶ Ibid (avsnitt 41).

Ulikt flertallet i Alder-dommen, kom Høyesterett her til at ytringene i seg selv oversteg terskelen for straffbarhet. Med andre ord var det ikke kontekst eller sårbarhet som ble avgjørende for utfallet. Illustrerende for rettstilstanden er det likevel at førstvoterende anla følgende utgangspunkt for den konkrete straffbarhetsvurderingen:

Mitt syn er [...] at terskelen for straff er lik for alle de gruppene som er vernet etter straffeloven § 185. Den konkrete vurderingen av straffbarheten kan imidlertid bli påvirket av sårbarheten til den gruppen eller de personene som rammes, eksempelvis ved hatefulle ytringer mot barn, jf. HR-2022-1707-A.¹²⁷

Herfra kan det utledes at Høyesterett bekreftet at vernet av det bestemte enkeltindividet skulle utgjøre en tilstrekkelig begrunnelse for straff etter bestemmelsen. Når sårbarhet hos den enkelte fornærmede blir ansett relevant, er begrunnelsen lite samsvarende med det opprinnelige formålet om å beskytte samfunnsinteresser.

Fornærmedes sårbarhet ble riktignok ikke vektlagt i den konkrete vurderingen av straffespørsmålet i denne saken, men det ble derimot trukket frem i straffutmålingen. Ifølge Høyesterett var det relevant at fornærmede hadde personlig kjennskap både til domfelte og til flere av de rundt 600 personene som hadde risikert å bli eksponert for ytringene. Som konsekvens opplevde kvinnen å bli «avslørt», og dermed mobbet personlig og direkte, som følge av ytringene.¹²⁸ Det er uklart hvorvidt Høyesterett faktisk vektla dette som en straffeskjerpene omstendighet, men resonnementet bekrefter likevel at fornærmedes personlige krenkelsesopplevelse ble ansett relevant for § 185.

Videre er det interessant at offentlighetselementet ble brukt i omtalen av konsekvensene som fornærmede selv opplevde, i motsetning til de *samfunnsmessige* konsekvensene av offentlighet som eldre rettspraksis fokuserte på. Det er naturlig at det er fornærmedes konsekvenser som belyses når det er tale om en individkrenkelse, men kontrasten bidrar likevel til å illustrere hvordan fokuset i rettspraksis stadig har dreid seg mer mot beskyttelse av enkeltindivider, enn av samfunnet.

¹²⁷ HR-2022-1843-A (avsnitt 24).

¹²⁸ Ibid (avsnitt 45).

5.3.8 Oppsummering av tendensene utledet fra høyesterettspraksis etter 2012

Basert på gjennomgangen av de viktigste avgjørelsene etter 2012, er det flere holdepunkter som tilsier at hatytringsparagrafen har fått et utvidet nedslagsfelt.

Disse dommene har for det første ikke dreid seg om ytringer fremsatt med formål om å ramme en hel minoritetsgruppe. Oftest har de vært rent sjikanøse og blitt rettet mot enkeltpersoner isolert på bakgrunn av deres tilhørighet til en vernet minoritetsgruppe.¹²⁹ Disse typetilfellene kan gi inntrykk av at fornærmedes tilhørighet til den aktuelle minoritetsgruppen nærmest er blitt brukt som et «våpen» for å såre vedkommende. Eksempler på dette så man for eksempel i Dørvaktdommen, Krangeldommen, Gatekjøkkendommen og Alder-dommen, der rasistiske utsagn ble brukt som virkemiddel i krangler og ved personangrep. Følgelig har Høyesteretts vurderinger i nyere tid vært mer rettet mot den personlige krenkelsesopplevelsen for den direkte rammede, enn mot risikoen for utbredelse av hat i samfunnet. Dette illustrerer hvordan individvernet er blitt sentralt som begrunnelse for å straffe hatytringer.

Et styrket individvernperspektiv kan i tillegg utledes fra Høyesteretts lovanvendelse i Dørvaktdommen. Førstvoterendes standpunkt var at terskelen for straff ved rene sjikanetilfeller var lavere sammenlignet med politiske og offentlig fremsatte ytringer rettet mot en minoritetsgruppe som helhet. Hensynet til ytringsfriheten ble med andre ord ansett mindre beskyttelsesverdig ved personsjikaner fremsatt i mer private omgivelser. Dermed ble samfunnsinteressene tonet ned i den konkrete interesseavveiningen, og smakløshetsmarginen ble stående igjen som det sentrale mothensyn mot å straffe ytringene. Terskelvurderingen i saken kan ha bidratt til å gjøre bestemmelsen lettere tilgjengelig for å straffe individkrenkelsene, sammenlignet med samfunnskrenkelsene.

Videre kan det særlig etter Gatekjøkkendommen og Alder-dommen, fremstå som at premissene for hvordan terskelen «kvalifisert krenkende» skal settes, har blitt noe endret. Tidligere knyttet terskelen seg sterkt til selve innholdet i ytringene, men etter hvert har også kontekst og sårbarhet hos fornærmede blitt vektlagt av Høyesterett i den konkrete straffbarhetsvurderingen. Dette fordi Høyesterett i noen tilfeller har ansett ytringene for å ramme vedkommende hardere, nettopp som følge av slike unike faktorer. På denne måten

¹²⁹ Med et visst unntak i HR-2020-185-A, der de hatefulle ytringene var rettet mot muslimer som gruppe, og ikke mot et enkeltindivid som representant for gruppen.

understrekes individvernet som en beskyttelsesverdig interesse etter § 185. Mer om betydningen av dette, og hva det gjør med rettstilstanden på feltet, vil jeg komme tilbake til i oppgavens avsluttende betraktninger.

Oppsummert kan det synes at disse tendensene illustrerer en sterk vektlegging av individvernet i avgjørelsene avsagt etter 2012. Straffleggingen av ytringene i Facebookdommen, som var rettet generelt mot mørkhudede som minoritetsgruppe, fremstår som eneste tilfelle der samfunnsvernet overhodet virket relevant ut fra Høyesteretts begrunnelser. Derimot er det ingenting i disse dommene som tyder på at samfunnsvernet i § 185 har blitt svekket som følge av at individvernet har fått større plass. Utviklingen i praksis dreier seg følgelig om et *utvidet* virkeområde, og ikke om et virkeområde som har blitt *flyttet* fra samfunnsvern til individvern.

6 Hovedårsaker til dreiningen fra samfunnsvern til individvern

6.1 Introduksjon

Etter en gjennomgang av hatytringsparagrafens opprinnelse og utvikling, og de sentrale høyesterettsavgjørelsene på feltet, er det mye som taler for at § 185 i praksis har blitt anvendelig som en individvernbestemmelse. Bestemmelsens bakenforliggende hensyn har med andre ord endret seg, og virkeområdet har blitt utvidet. Men hvorfor? I det følgende vil jeg drøfte det som fremstår som de mest sentrale bevegelsesfaktorene, og mulige årsaker bak disse.

6.2 Internasjonal kritikk og lovendringen i 2009

Noe av forklaringen bak dreiningen mot økt individvern, kan antakelig knyttes til lovendringen i 2009.¹³⁰ Ved å innføre vilkåret om ytringer fremsatt overfor enkeltindivider «i andres nærvær», gjorde lovgiver det prinsipielt og praktisk mulig å ramme individkrenkelsene. En lovgivervilje om et styrket minoritetsvern kan spores i flere av forarbeidsuttalelsene fra årtusenskiftet og frem til 2009. For eksempel gikk Holgersen-utvalget allerede i 2002 nokså langt i å etterlyse et økt individvern i hatytringsparagrafen.¹³¹

Deler av individperspektivet som etablerte seg i denne perioden, virket å ha røtter i den internasjonale kritikken som Norge mottok etter frifinnelsen i Boot Boys-dommen.¹³² Både FNs rasediskrimineringskomité (CERD) og Den europeiske kommisjon mot rasisme og intoleranse (ECRI) i Europarådet, ga etter dette klart uttrykk for at norsk lovgivning ikke ga individer tilstrekkelig beskyttelse mot hatytringer.¹³³ Selv om Norge ikke var rettslig forpliktet til å endre regelverket etter kritikken, kan det i retrospekt fremstå som at de politiske og moralske kreftene i disse anbefalingene også fikk en rettslig slagside.

¹³⁰ Omtalt i kapittel 3.4.1.

¹³¹ Omtalt i kapittel 3.4.

¹³² Omtalt i kapittel 5.3.1.

¹³³ Ot.prp. nr. 33 (2004-2005) s. 64.

Da lovgiver i 2009 skulle avvikle æreskrenkelsesvernet, ble deler av individvernet overført til § 185 – nettopp for å hindre en svekkelse av minoritetsvernet for enkeltindivider. Ettersom de hatefulle æreskrenkelsene ble påpekt som sjeldne og upraktiske, fremsto dette mer som en type «føre-var»-handling fra lovgivers side, enn som et reelt behov. Når lovgiver altså fant grunn til å «helgardere» mot at individkrenkelser skulle havne på lovtomt område, er det nærliggende å anta at en opprettholdelse av den internasjonale standarden var et bakteppe for dette. Følgelig kan deler av holdningsendringen mot å styrke individvernet, fremstå som en konsekvens av holdningene som eksisterte internasjonalt.

6.3 Nedjusteringen av terskelen for «kvalifisert krenkende» sjikane

Dørvaktdommen i 2012 var den første avgjørelsen fra Høyesterett der det nye vilkåret «i andres nærvær» ble anvendt. I tidligere praksis hadde ytringsfriheten gjort seg sterkt gjeldende som mothensyn i de konkrete interesseavveiningene, men ved personrettet sjikane var relevansen mindre. Når Høyesterett derfor mente det var grunnlag for å anlegge en lavere straffbarhetsterskel for sjikanøse ytringer, kan dette ha bidratt til å gjøre hatytringsparagrafen enda mer tilgjengelig som individvernbestemmelse.

Samtidig gikk Høyesterett lengre i å tolke ytringene kontekstuelte enn det som hadde vært tilfelle i tidligere praksis. Som støtte for å benytte en slik tolkningsmetode, ble det blant annet henvist til FNs rasediskrimineringskomité (CERD), som hadde kritisert fraværet av kontekstuelle tolkninger i *Boot Boys*-dommen. Når kontekst og personlige forhold hos fornærmede, eksempelvis yrkesgruppen til vedkommende, ble avgjort å kunne senke terskelen for straffbarhet, bidro Høyesterett til ytterligere å forsterke individvernet i hatytringsparagrafen. Slike konkrete og individuelle faktorer har senere blitt avgjørende for domfellelse i flere av høyesterettsdommene om § 185.¹³⁴

Med dette kan det altså virke som at også Høyesteretts bidrag til å utvide virkeområdet, kan spores tilbake til internasjonale holdninger og oppfordringer om et styrket minoritetsvern.

¹³⁴ Se eksempelvis HR-2022-1707-A og HR-2020-2133-A.

6.4 Økt fokus rettet mot påtale av hatkriminalitet

Som vist i kapittel 4, har Riksadvokaten helt siden 2008 gitt tydelige signaler i sine rundskriv om økt prioritering av hatkriminalitet. Dette skjedde som nevnt ikke lenge etter at justisdepartementet oppfordret Riksadvokaten til å ta en mer aktiv rolle for å bringe hatefulle ytringer inn for domstolene.¹³⁵ I kjølvannet av dette ble det også oppnevnt en statsadvokat i hver statsadvokatregion som blant annet skulle sørge for samordning mellom politiet og påtalemyndigheten i saker om etnisk diskriminering og trakassering.¹³⁶

Ettersom tydelige signaler om prioritering av hatkriminalitet ble gitt både fra politisk hold og fra Riksadvokaten i perioden etter årtusenskiiftet, kan det være interessant å holde disse signalene opp mot anmeldelsesstatistikken for hatefulle ytringer.

Som nevnt i innledningen har man særlig i Oslo politidistrikt kunnet påvise en markant økning i antall anmeldelser knyttet til § 185 – fra 15 anmeldelser i 2014, til 41 i 2015, 71 i 2017, 108 i 2018 og 115 anmeldelser i 2021.¹³⁷ Før 2014 var det nærmest ingen anmeldelser relatert til denne typen hatkriminalitet.¹³⁸ Også på landsbasis har det skjedd en økning, men det er i Oslo politidistrikt at denne er mest fremtredende.¹³⁹

Dette kan ha ulike årsaker. For eksempel kan det være relevant at dette er landets største politidistrikt, og at graden av kompetanse derfor kan være noe høyere her enn ellers.¹⁴⁰ I tillegg har det i Oslo blitt viet ekstra ressurser nettopp til arbeid med hatkriminalitet. Siden 2014 har Oslo-politiet hatt en egen hatkrimgruppe som skal prioritere arbeidet med hatkriminalitet og styrke fagkunnskapen på området.¹⁴¹ Dette kan muligens forklare den tydelige økningen fra 15 til 41 anmeldelser av hatefulle ytringer i Oslo mellom 2014 og 2015.

Videre lanserte regjeringen i 2016 en egen strategi for arbeidet mot hatytringer. Denne skulle strekke seg til 2020, og hadde blant annet som mål at hatefulle ytringer skulle avdekkes, etterforskes og håndheves for domstolene.¹⁴² Et av tiltakene var å etablere en egen nettside som skulle samle og spre informasjon om temaet, og om hva man kunne gjøre dersom man

¹³⁵ Ot.prp. nr. 33 (2004-2005) s. 186.

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Hansen (2021) s. 18, Hansen (2022) s. 19 og Nadim og Fladmoe (2016) s. 20.

¹³⁸ Nadim og Fladmoe (2016) s. 20.

¹³⁹ NOU 2022: 9 s. 195.

¹⁴⁰ Ibid.

¹⁴¹ Ibid s. 194.

¹⁴² Barne- og likestillingsdepartementet (2016) s. 3.

ble utsatt.¹⁴³ Nettsiden «hatytringer.no» ble lansert av Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet allerede i 2017.¹⁴⁴ Også disse omstendighetene kan ha innvirket på antallet anmeldelser etter § 185, men uten at konkret årsakssammenheng kan påvises.

Uansett er det relevant at det i regjeringens rapport ble vist til at Riksadvokaten eksplisitt hadde gitt hatkriminalitet en landsdekkende prioritet i sine rundskriv til politidistriktene.¹⁴⁵ Riksadvokatens signaler om prioritering av hatytringer og hverdagsrasisme, kan derfor synes å ha påvirket politikerne til å spre kunnskap og oppmerksomhet rundt tematikken, samt politiet når det gjaldt å øke påtalene etter § 185. Ettersom fokuset primært rettet seg mot utsatte enkeltpersoner, kan dette tyde på at Riksadvokaten til en viss grad bidro til å gjøre § 185 mer *praktisk* tilgjengelig som individvernbestemmelse.

Når Riksadvokaten i 2017 oppfordret til å bringe flere «hverdagslige» hatytringer inn for Høyesterett,¹⁴⁶ er det for øvrig påfallende at det bare mellom 2018 og 2022 ble løftet frem hele seks slike saker for Høyesterett. Dette er et høyt antall sammenlignet med de ni avgjørelsene på feltet som kom i femtiårsperioden før 2018. Heller ikke her kan det påvises en årsakssammenheng, men det er uansett interessant at Riksadvokatens signaler kan gjenspeiles så tydelig i praksis.

6.5 Oppsummering

Oppsummert fremstår det altså å være tre overordnede bevegelsesfaktorer for utvidelsen av virkeområdet til § 185 – lovgiver, Høyesterett og Riksadvokaten – der disse også har påvirket hverandre. Samtidig kan det virke som at internasjonale signaler om å styrke minoritetsvernet kan ha spilt en rolle for den holdningsendringen som ligger til grunn for disse bevegelsene.

En avsluttende refleksjon til disse endringsfaktorene, er at internasjonalisering og økt mangfold i seg selv kan tenkes som medvirkende til en holdningsendring mot økt individvern. Minoritetene har blitt mer synlige i dagens Norge, sammenlignet med da straffebudet ble innført på 1960-tallet. Konkrete representanter fra minoritetsgruppene stikker seg stadig oftere frem i det offentlige, og vi blir i større grad enn før eksponert for de *personlige*

¹⁴³ Barne- og likestillingsdepartementet (2016) s. 20.

¹⁴⁴ NOU 2022: 9 s. 194.

¹⁴⁵ Barne- og likestillingsdepartementet (2016) s. 30.

¹⁴⁶ Omtalt i kapittel 4.

historiene til disse menneskene. Mediene og sosiale plattformer vil være naturlige drivkrefter bak en slik individualiseringstrend. Sammenholdt med en styrking av minoritetsvernet på internasjonal basis, er det ikke utenkelig at dette kan være samvirkende årsaker for individvernets inntog i § 185.

7 Avsluttende betraktninger

I det følgende vil jeg avslutte med noen rettspolitiske bemerkninger til utviklingen jeg har belyst i avhandlingen. Kan det eksistere noen betenkeligheter ved at rettsutviklingen har medført en beskyttelse mot hatytringer både til enkeltindivider og til samfunnet i ett og samme straffebed?

Når typetilfellene som rammes av § 185 er så forskjellige som det høyesterettspraksis illustrerer, kan det for det første bli vanskeligere for folk å forutse hvor straffbarhetsterskelen ligger. Én ting er at lovteksten ikke omtaler terskelen «kvalifisert krenkende», og at denne rettsstridsreservasjonen kan unnta ytringer beskrevet i loven for straff. Mer komplisert blir det derimot når denne terskelen skal settes lavere ved individkrenkelser enn ved samfunnskrenkelser, slik Høyesterett har påpekt. Når straffbarheten ved individkrenkelser i tillegg kan påvirkes av kontekst og sårbarhet hos fornærmede, kan resultatet fremstå både tilfeldig og uforutsigbart. For eksempel kan det virke lite intuitivt at skillet mellom straffbare og straffrie ytringer kan avhenge av om fornærmede var 17 eller 18 år gammel.

Rettsutviklingen kan følgelig argumenteres for å ha skapt en uklar regel, der terskelen for straffbarhet er lite forutberegnelig.

Dersom en slik uklarhet samtidig risikerer å etterlate et inntrykk hos befolkningen om at terskelen er lav for å bli straffet etter § 185, kan dette igjen risikere å få en nedkjølende effekt på den offentlige debatten. Det vil si at man lar være å komme med lovlige ytringer, i frykt for at disse skal være straffbare. En viss nedkjøling vil riktignok være en ønsket effekt av hatytringsparagrafen. Dras effekten derimot for langt, kan den potensielt gå på bekostning av ytringsfrihetens kjerneverdier om demokrati og sannhetssøken.

En uklar regel vil også være uheldig med tanke på kravet til en forutsigbar straffelovgivning, jf. Grunnloven §§ 100 og 96. Klarhetskravet gjør seg med tyngde gjeldende på feltet, ettersom straff er statens mest inngripende virkemiddel overfor borgerne.

En annen utfordring ved at terskelvurderingene er forskjellige for individkrenkelser og samfunnskrenkelser, er at det fremstår mer uklart hva som utgjør selve *motvekten* til å anvende § 185 på alle hatefulle ytringer. Tidligere har ytringsfriheten stått stødig som mothensyn, men ved sjikanøse individkrenkelser gjør ikke dette seg gjeldende i like stor grad. Ut fra rettspraksis kan det virke som at det er smakløshetsmarginen som for disse tilfellene vil

utgjøre det sentrale hensynet mot straffbarhet. Men når selve innholdet i ytringen ikke lenger er definerende for hvor alvorlig den er, og terskelen langt på vei kan settes ut fra personlige forhold hos fornærmede, kan det diskuteres om smakløshetsmarginen til en viss grad mister sitt innhold. Hvilke interesser står man da igjen med som motvekt til å pådømme ytringer etter § 185?

Denne problematikken ble i 2022 løftet frem av Ytringsfrihetskommisjonen. Et av spørsmålene som ble reist var om rettsutviklingen kan ha gitt § 185 en unødig sosial slagside, fordi det typisk er de «åpenbare, men hjelpeløst formulerte, rasistiske ytringene» som rammes.¹⁴⁷ Blant annet ble det vist til uttalelser fra Oslo politidistrikt, om at det oftest er mennesker som sliter med rus og psykiatri som etterforskes og dømmes etter § 185.¹⁴⁸ Som konsekvens uttrykte kommisjonen en bekymring om at de «farligste» ytringene går fri: En veltalende og ressurssterk rasistisk ideolog vil typisk kunne ha et større skadepotensial enn en mindre språkmektig «hverdagsrasist», fordi førstnevnte kan øve innflytelse med ytringer som i seg selv er lovlige.¹⁴⁹ Dermed vil den innflytelsesrike ideologen unngå straff, mens de hjelpeløse «hverdagsrasistene» blir dømt fordi de ikke kjenner terskelen for straffbarhet.

Hvorvidt det er hensiktsmessig at både de «farlige» offentlige ytingene og den minoritetsbaserte sjikanen blir rammet av § 185, er et spørsmål som krever ytterligere forskning. Inntil videre holdes den rettspolitiske debatten varm, og det gjenstår å se hvordan utvidelsen av virkeområdet vil påvirke fremtidig rettspraksis. Sikkert er det i alle fall at rettsutviklingen knyttet til straffeloven § 185 har vekket til live en sovende paragraf.

¹⁴⁷ NOU 2022: 9 s. 206.

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ NOU 2022: 9 s. 206, jf. Ipsos og Lund & co (2020) s. 62.

Litteraturliste

Lover, forskrifter og konvensjoner

- 1814 Lov 17. mai 1814, Kongeriket Norges Grunnlov (Grunnloven).
- 1902 Lov 22. mai 1902 nr. 10, Almindelig borgerlig Straffelov (opph.) (straffeloven).
- 1950 Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, Roma, 4. November 1950. (Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen).
- 1961 Lov 9. juni 1961 nr. 8 (endringslov til straffeloven).
- 1965 International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, 21. desember 1965, 660 UNTS 195 (FNs konvensjon mot rasediskriminering).
- 1970 Lov 5. juni 1970 nr. 34 om endringer i den alminnelige borgerlige straffelov av 22. mai 1902 (forbud mot rasediskriminering m.m.).
- 1981 Lov 8. mai 1981 nr. 14 om endring i straffelovens § 135a og § 349a (forbud mot diskriminering av homofile).
- 1981 Lov 22. mai 1981 nr. 25 om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven).
- 2005 Lov 20. mai 2005 nr. 28 om straff (straffeloven).
- 2009 Lov 19. juni 2009 nr. 74 om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning) (endringslov til straffeloven 2005).
- 2017 Lov 16. juni 2017 nr. 51 om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven).

Norske lovforarbeider, utredninger og stortingsforhandlinger

NOU-er og andre utredninger

Harbek-utredningen (1969)	Sorenskriver Ole F. Harbek, Utredning om Forbud mot rasediskriminering – Om nye lovbestemmelser for at Norge skal kunne ratifisere FN-konvensjonen av 21. desember 1965 om avskaffelse av alle former for rasediskriminering. 20. februar 1969.
NOU 1999:27	«Ytringsfrihed bør finde Sted» – Forslag til ny Grunnlov § 100.
NOU 2002: 12	Rettslig vern mot etnisk diskriminering.
NOU 2022: 9	En åpen og opplyst offentlig samtale – Ytringsfrihetskommisjonens utredning.

Proposisjoner

Ot.prp. nr. 45 (1960-61)	Om endring av § 135 i den alminnelige borgerlige straffelov av 22. mai 1902.
Ot.prp. nr. 48 (1969-1970)	Om endringer i den alminnelige borgerlige straffelov av 22. mai 1902 (forbud mot rasediskriminering m.m.).
Ot.prp. nr. 29 (1980-81)	Om lov om endringer i straffelovens § 135a og § 349a (forbud mot diskriminering av homofile).
Ot.prp. nr. 109 (2001-2002)	Om lov om endringer i straffeloven og straffeprosessloven (rasistiske symboler, besøksforbud og strafferammen ved sammenstøt av lovbrudd).
Ot.prp. nr. 90 (2003–2004)	Om lov om straff (straffeloven).
Ot.prp. nr. 33 (2004–2005)	Om lov om forbud mot diskriminering på grunn av etnisitet, religion mv. (diskrimineringsloven).
Ot.prp. nr. 8 (2007-2008)	Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (skjerpene og formildende

omstendigheter, folkemord, rikets selvstendighet, terrorhandlinger, ro, orden og sikkerhet, og offentlig myndighet).

Ot.prp. nr. 22 (2008-2009)

Om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning).

Prop. 66 L (2019-2020)

Endringer i straffeloven mv. (avvergingsplikt, utenomrettslig tvangsekteskap, diskrimineringsvern, skyting mot politiet mv.).

Stortingsmeldinger

St.meld. nr.26 (2003-2004)

Om endring av Grunnloven § 100.

Innstillinger og beslutninger

Innst. O. nr. 42 (1969-1970)

Innstilling fra justiskomiteen om endringer i den alminnelige borgerlige straffelov av 22. mai 1902 (forbud mot rasediskriminering m.m.) (Ot. Prp. nr. 48).

Innst. S. nr. 270 (2003-2004)

Innstilling fra kontroll- og konstitusjonskomiteen om endring av Grunnloven § 100, forslag fra Gunnar Skaug, Carl I. Hagen, Einar Steensnæs, Jan Petersen, Kristin Halvorsen og Lars Sponheim om endring av Grunnloven § 100. (Ytringsfrihet) og forslag fra Gunnar Kvasheim og Lars Sponheim om ny § 100 a i Grunnloven. (Offentlighetsprinsippet).

Rundskriv

Riksadvokaten (2016)

Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i 2016 – politiet og statsadvokatene (Rundskriv 1/2016).

Riksadvokaten (2017) Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i 2017 – politiet og statsadvokatene (Rundskriv 1/2017).

Riksadvokaten (2022) Mål og prioriteringer for straffesaksbehandlingen i 2022 (Rundskriv 1/2022).

Litteratur

Bøker

Mendelsohn, Oskar *Jødernes historie i Norge gjennom 300 år. Bind 2: 1940-1985.* Universitetsforlaget (1987).

Artikler og rapporter

Barne- og likestillingsdepartementet *Regjeringens strategi mot hatefulle ytringer 2016–2020.* Regjeringen (2016).

Bratholm, Anders *To rettsavgjørelser to syn, Hoaas- saken og Morgenavis, Lov og Rett* (1980).

Eggesbø, Helga; Stubberud, Elisabeth *Hatefulle ytringer – delrapport 2: Forskning på hat og diskriminering.* Rapport 2016:15. Institutt for samfunnsforskning (2016).

Hansen, Ingjerd *Hatkriminalitet: Anmeldt hatkriminalitet i 2020.* Stab for virksomhetsstyring, Oslo politidistrikt (2021).

Hansen, Ingjerd *Anmeldt hatkriminalitet i Oslo politidistrikt 2021.* Stab for virksomhetsstyring, Oslo politidistrikt (2022).

Ipsos; Lund & co *Hatefulle ytringer og trusler mot lokale folkevalgte – Rettslige rammer, rettspraksis og kommunesektorens praksis.* FoU-prosjekt nr. 204030. Kommunesektorens organisasjon (2020).

- Kierulf, Anine *Kommentar til HR-2022-1707-A – Stortinget bør nå revurdere § 185.* Juridika (2022).
- Nadim, Marjan; Fladmoe, Audun *Hatefulle ytringer – delrapport 1: Forskning på art og omfang.* Rapport 2016:14. Institutt for samfunnsforskning (2016).
- Wessel-Aas, Jon; Fladmoe, Audun; Nadim, Marjan *Hatefulle ytringer – delrapport 3: Grenseoppgangen mellom ytringsfrihet og strafferettslig vern mot hatefulle ytringer.* Rapport 2016:16. Institutt for samfunnsforskning (2016).

Nettsider

- Loeffler, James *The Swastika Epidemic: Jewish Politics & Human Rights in the 1960s.* Filmet foredrag avholdt 11.12.2014 på John W. Kluge Center ved Library of Congress i Washington D.C.
Sist nedlastet 29.04.2023 fra <https://www.loc.gov/item/2021689625/>.

Norsk rettspraksis

- Rt. 1977 s. 114
- Rt. 1977 s. 754
- Rt. 1978 s. 1072
- Rt. 1981 s. 1305
- Rt. 1984 s. 1359
- Rt. 1997 s. 1821
- Rt. 2002 s. 1618
- Rt. 2007 s. 1807
- Rt. 2012 s. 536

HR-2018-674-A

HR-2020-184-A

HR-2020-185-A

HR-2020-2133-A

HR-2022-1707-A

HR-2022-1843-A

Uttalelser fra internasjonale komiteer

FNs rasediskrimineringskomité
(CERD)

Antirasistisk senter mfl. mot Norge –
CERD/C/67/D/30/2003 (22. august 2005).